

RESIST

Fostering Queer Feminist Intersectional Resistances against Transnational Anti-Gender Politics

Έκθεση της έρευνας RESIST
Επιπτώσεις των κινητοποιήσεων
«ενάντια-στο-φύλο» και αντιστάσεις στην
Ευρώπη:
Μια έκθεση για εννέα μελέτες περίπτωσης

UNIVERSITÉ DE FRIBOURG
UNIVERSITÄT FREIBURG

Lucerne University of
Applied Sciences and Arts

**HOCHSCHULE
LUZERN**

**Funded by
the European Union**

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ	Έκθεση της έρευνας RESIST. Επιπτώσεις των κινητοποιήσεων «ενάντια-στο-φύλο» και αντιστάσεις στην Ευρώπη: Μια έκθεση για εννέα μελέτες περίπτωσης
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Ερευνητική ομάδα του RESIST
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	2024
ΕΚΔΟΤΗΣ	Ερευνητικό πρόγραμμα RESIST
DOI	10.5281/zenodo.11180745
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	 Creative Commons Αναφορά-Παρόμοια Διανομή 4.0 Διεθνής
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑΠΟΜΠΗ	Καραστάθη, Anna, Εκάτη Διακουμάκου, Μυρτώ Τσιλιμπουνίδη. (2024). <i>Έκθεση της έρευνας RESIST. Επιπτώσεις των κινητοποιήσεων «ενάντια-στο-φύλο» και αντιστάσεις στην Ευρώπη: Μια έκθεση για την Ελλάδα</i> . Ερευνητικό πρόγραμμα RESIST. https://doi.org/10.5281/zenodo.11180745
ΕΙΔΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ	Έκθεση
ΑΛΛΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ	Παραδοτέο Έργου D2.1: Έκθεση σχετικά με τις επιπτώσεις και τις καθημερινές αντιστάσεις στις κινητοποιήσεις ενάντια-στο-φύλο. Πακέτο Εργασίας 2 — Επιπτώσεις των πολιτικών ενάντια-στο-φύλο: Βιωμένες εμπειρίες και καθημερινές αντιστάσεις
ΑΠΟΘΗΚΕΥΤΗΡΙΟ ΠΑΡΑΔΟΤΕΩΝ	https://zenodo.org/communities/resistproject/
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	https://theresistproject.eu/
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	Χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση με αριθμό έργου: 101060749. ΕΕ Ορίζοντας Ευρώπης (εταίροι ΕΕ); Σύστημα Εγγυήσεων της Κυβέρνησης του ΗΒ Ορίζοντας Ευρώπης (εταίρος του Ηνωμένου

	Βασιλείου). Κρατική Γραμματεία Εκπαίδευσης, Έρευνας και Καινοτομίας της Ελβετίας (Ελβετοί εταίροι).
ΑΠΟΠΟΙΗΣΗ ΕΥΘΥΝΗΣ	Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ' ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA) ή των βρετανικών και ελβετικών χορηγούσων αρχών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ο EACEA και χορηγούσες αρχές δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις εκφραζόμενες απόψεις.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	3
Κεφάλαιο 6: Ελλάδα	4
Περίληψη	5
Εισαγωγή	7
Κοινωνικό πλαίσιο	7
Ευρήματα	10
1. Πρακτικά όλα τα συμμετέχοντα πρόσωπα έχουν βιώσει λεκτικές ή/και σωματικές επιθέσεις, από υβριστικά σχόλια μέχρι βίαιες επιθέσεις	10
2. Τα συμμετέχοντα πρόσωπα έχουν βιώσει βία και τον φόβο της αντιμετώπισης βίας	12
3. Οι διακρίσεις εις βάρος των τρανς ατόμων έχουν θεσμικό και δομικό χαρακτήρα στην Ελλάδα	13
4. Η νομοθετική αλλαγή δεν συνεπάγεται ούτε αντικατοπτρίζει την κοινωνική αλλαγή	15
5. Όταν ζητήθηκε από τα συμμετέχοντα να ορίσουν τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο», υπέδειξαν την ακροδεξιά, την alt-right, την κυβέρνηση, και την ελληνορθόδοξη εκκλησία	17
6. Not all feminisms: Οι φορείς «ενάντια-στο-φύλο» δεν επιτίθενται σε όλους τους φεμινισμούς και κάποιοι φεμινισμοί αναπαράγουν αντιλήψεις «ενάντια-στο-φύλο»	20
7. Τα συμμετέχοντα περιέγραψαν συναισθήματα απομόνωσης, παγίδευσης, ασφυξίας και εξάντλησης στα πλαίσια μη διαθεματικών κινημάτων που αποτυγχάνουν να αντιμετωπίσουν τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο»	22
8. Η μετανάστευση αντιμετωπίζεται ως μια (προσωπική) λύση αντιμετώπισης των αρνητικών αποτελεσμάτων των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο», τόσο για άτομα που μεταναστεύουν από την Ελλάδα, όσο και για άτομα που αναζητούν άσυλο στην Ελλάδα	23
9. Η ορατότητα (ιδιαίτερα η κουήρ και η τρανς ορατότητα) αντιμετωπίζεται με αμφιθυμία από τα συμμετέχοντα πρόσωπα	26
10. Τα συμμετέχοντα πρόσωπα τόνισαν τη σημασία της αντίστασης, της κοινότητας, της αλληλεγγύης, ή/και τη δημιουργία μιας «φούσκας» ή «οικογένεια επιλογής», ιδιαίτερα όταν αντιμετωπίζουν επιθέσεις «ενάντια-στο-φύλο» ή εχθρικά θεσμικά πλαίσια	27
Συμπεράσματα	29
Προφίλ των συμμετεχόντων προσώπων	31
Πίνακας 5: Προφίλ των συμμετεχόντων στην Ελλάδα	31

Κεφάλαιο 6: Ελλάδα

Άννα Καραστάθη, Εκάτη Διακουμάκου, Μυρτώ Τσιλιμπουνίδη
(Φεμινιστικό Αυτόνομο Κέντρο έρευνας)

Περίληψη

Η παρούσα έκθεση εξετάζει πως τα άτομα που ζουν στην Ελλάδα βιώνουν και αντιστέκονται στις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» στην καθημερινότητα τους. Τα συμμετέχοντα πρόσωπα ούτε είναι ούτε θέλουν να γίνουν αντιληπτά ως «παθητικά θύματα» αυτών των συνθηκών· αντίθετα, δίνουν έμφαση στο πως αντιστέκονται καθημερινά, ανάλογα με τις διαφορετικές τους θέσεις. Συνομιλήσαμε με **27 άτομα**, 12 εκ των οποίων μας παραχώρησαν ημιδομημένες ατομικές συνεντεύξεις, ενώ τα υπόλοιπα 15 συμμετείχαν σε τέσσερις διαφορετικές ομάδες εστιασμένης συζήτησης.

Ο όρος «ενάντια-στο-φύλο» (anti-gender) δεν χρησιμοποιείται ευρύτερα στην Ελλάδα. Κάποια συμμετέχοντα πρόσωπα άκουσαν για πρώτη φορά των όρο από τις ερευνήτριες και τα ερευνητά του RESIST, όταν προσκλήθηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα· πράγματι, για να μπορέσουμε να διεξάγουμε αυτή την έρευνα χρειάστηκε να μεταφράσουμε τον όρο στα ελληνικά, απ' ότι γνωρίζουμε για την πρώτη φορά. Εναλλακτικοί όροι που τα συμμετέχοντα πρόσωπα συνηθίζουν να χρησιμοποιούν για να περιγράψουν αυτό στο οποίο γενικότερα αναφέρουμε ως πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» περιλαμβάνουν τους εξής: πατριαρχία, αντιφεμινισμός, anti-woke, κοινωνικές διακρίσεις, τερφισμός (από τον αγγλικό όρο TERF, αρχικά που κατά λέξη σημαίνουν «ριζοσπαστικός φεμινισμός που αποκλείει τα τρανς άτομα»), φασισμός, βιοπολιτική, ευγονική, θεσμική γυναικοκτονία, γενοκτονία. Επιπλέον, πολλά συμμετέχοντα πρόσωπα έχουν πολλαπλές και διασταυρούμενες εμπειρίες που επεκτείνουν το νόημα του όρου «ενάντια-στο-φύλο» πέρα από το φύλο και την σεξουαλικότητα: η φυλή, το νομικό καθεστώς και η κοινωνική τάξη είναι αρκετά σημαντικές διαστάσεις στα ευρήματά μας.

Παρατηρήσαμε πως, ενώ **πρακτικά όλα τα συμμετέχοντα άτομα έχουν βιώσει επιθέσεις «ενάντια-στο-φύλο»**, κάποιες από αυτές ήταν οργανωμένες και περιλάμβαναν πολιτικά πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένων εκλεγμένων εκπροσώπων· πως οι τρανσφοβικές διακρίσεις έχουν θεσμικό και δομικό χαρακτήρα και είναι παρούσες πρακτικά σε όλες τις πτυχές της ζωής των τρανς ατόμων, συνθέτοντας ένα οξύ πεδίο καταπίεσεων· και πως η βία και ο φόβος της βίας κυριαρχεί στις εμπειρίες των συμμετεχόντων. Παρόλα αυτά, τα συμμετέχοντα πρόσωπα δίνουν έμφαση στην αντίσταση, την αλληλεγγύη, και την κοινότητα. Καθημερινές μορφές αντίστασης των συμμετεχόντων περιλαμβάνουν τη δημιουργία κοινοτήτων, «φούσκων», και οικογενειών που επέλεξαν τα ίδια (chosen family). Η ορατότητα γίνεται αντιληπτή ως μια μορφή αντίστασης και ταυτόχρονα αναγνωρίζεται ως κίνδυνος καθώς καθιστά το άτομο ευάλωτο σε ομοφοβικές/λεσβιοφοβικές/τρανσφοβικές επιθέσεις στο δημόσιο χώρο, στην οικογένεια, ή στο καμπ —οι επονομαζόμενες «Κλειστές Ελεγχόμενες Δομές», στις οποίες στοιβάζονται τα άτομα που αιτούνται άσυλο). Η μετανάστευση αντιμετωπίζεται από κάποια συμμετέχοντα πρόσωπα ως μια (προσωπική) λύση απόδρασης από τις επιθέσεις «ενάντια-στο-φύλο», από τη βία, από την καταπίεση, και από τις κοινωνικές διακρίσεις, τόσο για άτομα που μεταναστεύουν από την Ελλάδα, όσο και για άτομα που αναζητούν άσυλο στην Ελλάδα. Ενώ τα συμμετέχοντα πρόσωπα αναγνωρίζουν την ακροδεξιά, την εναλλακτική δεξιά (alt-right), και την τωρινή κυβέρνηση ως φορείς των λόγων και πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο», υποστήριξαν πως ιδεολογίες «ενάντια-στο-φύλο» εντοπίζονται επίσης στην αριστερά καθώς και σε κάποιους φεμινισμούς. Οι πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» όχι μόνο δεν στοχοποιούν όλους τους φεμινισμούς· αντιθέτως στην πραγματικότητα κάποιοι φεμινισμοί αναπαράγουν ρητορικές και λογικές «ενάντια-στο-φύλο». Πιο συγκεκριμένα, συμμετέχοντα πρόσωπα είπαν πως ο τερφισμός είναι μια σαφής, αν συχνά συσκοτισμένη, πτυχή των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο». Αντί να ταυτίσουν τις πολιτικές και τους λόγους «ενάντια-στο-φύλο» αποκλειστικά με την ακροδεξιά, τα συμμετέχοντα πρόσωπα τις περιέγραψαν ως έναν ολισθηρό λόγο που συγκολλάει ιδέες που διαφορετικά μπορεί να γίνονταν αντιληπτές ως αντίπαλες πολιτικές θέσεις. Ειδικότερα, σημείωσαν την ανάδειξη μιας «anti-woke μανίας» στην αριστερά, η οποία παραγκωνίζει τους φεμινιστικούς και τους αντιρατσιστικούς αγώνες υποτιμώντας τους ως «δικαιωτισμό». Τα συμμετέχοντα πρόσωπα θεωρούν πως εκφάνσεις «ενάντια-στο-φύλο» εντός υποτιθέμενα προοδευτικών ή ριζοσπαστικών κοινωνικών κινημάτων (περιλαμβανομένων φεμινιστικών), ο

ρατσισμός και η ξενοφοβία, καθώς και η έλλειψη διαθεματικότητας στα κινήματα, υπονομεύει τη διαθεματική φεμινιστική αντίσταση στις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο».

Λέξεις κλειδιά: «ενάντια-στο-φύλο»· τρανσφοβία· μετανάστευση· βία· Ελλάδα

Εισαγωγή

Η μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας βασίζεται στις βιωμένες εμπειρίες **27 ατόμων** τα οποία έχουν βιώσει τις αρνητικές επιπτώσεις των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο», σε συνδυασμό με διαρθρωτικές διακρίσεις. Επιπλέον, εξετάζουμε τις αντιστάσεις τους σε αυτές τις καταπιέσεις. Διεξήγαμε ημιδομημένες συνεντεύξεις με 12 συμμετέχοντα πρόσωπα και οργανώσαμε τέσσερις ομάδες εστιασμένης συζήτησης με τη συμμετοχή συνολικά 15 ατόμων. Σε αυτή την έκθεση παρουσιάζεται πρώτα το κοινωνικό πλαίσιο και στη συνέχεια παρουσιάζονται τα ευρήματα σχετικά με τις συγκεκριμένες εμπειρίες που προκύπτουν από τα λόγια των συμμετεχόντων, ανάμεσα τους ευρήματα που δείχνουν τη συχνότητα και την ένταση των επιθέσεων «ενάντια-στο-φύλο», καθώς και οι πολλαπλές μορφές αντίστασης στις οποίες προβαίνουν τα συμμετέχοντα πρόσωπα.

Ο όρος «ενάντια-στο-φύλο» (anti-gender) δεν χρησιμοποιείται ευρέως στην Ελλάδα. Κάποια συμμετέχοντα πρόσωπα άκουσαν για πρώτη φορά των όρο από τις ερευνήτριες/τα ερευνητά του RESIST, όταν προσκλήθηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα· πράγματι, για να μπορέσουμε να διεξάγουμε αυτή την έρευνα χρειάστηκε να μεταφράσουμε τον όρο στα ελληνικά, απ' ό,τι γνωρίζουμε για την πρώτη φορά. Εναλλακτικοί όροι που τα συμμετέχοντα πρόσωπα συνηθίζουν να χρησιμοποιούν για να περιγράψουν αυτό που γενικότερα αναφέρουμε ως πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» περιλαμβάνουν τους εξής: πατριαρχία, αντιφεμινισμός, anti-woke, κοινωνικές διακρίσεις, τερφισμός (από τον αγγλικό όρο TERF, αρχικά που κατά λέξη σημαίνουν ριζοσπαστικός φεμινισμός που εξαιρεί τα τρανς άτομα), φασισμός, βιοπολιτική, ευγονική, θεσμική γυναικοκτονία, γενοκτονία. Επιπλέον, πολλά συμμετέχοντα πρόσωπα έχουν πολλαπλές και διασταυρούμενες εμπειρίες που επεκτείνουν το νόημα του όρου «ενάντια-στο-φύλο» πέρα από το φύλο και την σεξουαλικότητα: η φυλή, το νομικό καθεστώς και η κοινωνική τάξη είναι αρκετά σημαντικές διαστάσεις στα ευρήματα μας.

Κοινωνικό πλαίσιο

Η Ελλάδα είναι μια μεταποικιοκρατική, «μετά-κρίσης» κοινωνία που βρίσκεται στην περιφέρεια της σύγχρονης Ευρώπης στην Ανατολική Μεσόγειο. Μια μετά-δικτατορική κοινωνία (1974–) και το πεδίο ενός από τους πρώτους πόλεμους δια αντιπροσώπων της περιόδου του «Ψυχρού Πολέμου» (1946–49),¹ η Ελλάδα φέρει την κληρονομιά του ελέγχου της ακροδεξιάς στον στρατό και την αστυνομία.² Η μεταδιδασκτική περίοδος (1974–) αναγνωρίζεται ευρύτερα ως η εποχή της αποκατάστασης της δημοκρατίας. Ήταν επίσης η εποχή της άνθησης των κοινωνικών κινημάτων, περιλαμβανομένων των

---

¹ Gerolymatos, A. (2017). *International civil war: Greece, 1943-1949*. New Haven: Yale University Press. Stefatos, K. (2011). 'The Psyche and the Body: Political Persecution and Gender Violence against Women in the Greek Civil War'. *Journal of Modern Greek Studies*, 29(2), σσ. 251–277. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1353/mgs.2011.0018> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024). Panourgιά, N. (2009). *Dangerous Citizens: the Greek left and the terror of the state*. New York: Fordham University Press.

² Tsoutsoumpis, S. (2018). 'The Far Right in Greece. Paramilitarism, Organized Crime and the Rise of "Golden Dawn"'. *Südosteuropa*, 66(4), σσ. 503–531. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1515/soeu-2018-0039> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

αυτόνομων φεμινιστικών κινημάτων.³ Ο κρατικός φεμινισμός επίσης αναδύθηκε εκείνη την περίοδο.⁴ Κατά τη δεκαετία του 1980 έλαβαν χώρα μια σειρά από πολιτικές, νομοθετικές και κοινωνικές αλλαγές. Η έκτρωση έγινε νόμιμη το 1986 (Ν. 1609/1986).⁵ Παρόλα αυτά, τα τελευταία χρόνια έχουν επανεμφανιστεί κινητοποιήσεις κατά των εκτρώσεων υπό την καθοδήγηση θρησκευτικών φορέων.⁶ Η πατριαρχία είναι βαθιά ριζωμένη στην ελληνική κοινωνία.⁷ Το ελληνικό κράτος δεν είναι κοσμικό: η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία διατηρεί οικονομική, κοινωνική και πολιτική εξουσία, συμπορεύεται με τη δεξιά και μέλη της εκκλησιαστικής ιεραρχίας έχουν υποστηρίξει τη Χρυσή Αυγή.⁸

Η **έμφυλη βία**, και ιδιαίτερα η διαπροσωπική βία από τους ερωτικούς συντρόφους και η γυναικοκτονία, βρίσκεται στο επίκεντρο της δράσης των σύγχρονων «από τα κάτω» φεμινιστικών κινημάτων.⁹ Οι λεσβίες,

---

³ Βαίου Ν. & Ψαρρά Α. (επ.). (2018). *Εννοιολογήσεις και πρακτικές του φεμινισμού: Μεταπολίτευση και «Μετά»*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

⁴ Βαρίκα, Ε. (2000). «Αντιμέτωπες με τον εκσυγχρονισμό των θεσμών» στο Βαρίκα, Ε. (επ.) *Με Διαφορετικό Πρόσωπο. Φύλο, Διαφορά και Οικουμενικότητα*. Αθήνα: Κατάρτι, σσ.293–308. Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (2007). «Κρατικός φεμινισμός, πολιτικές για την έμφυλη ισότητα και κοινωνικές αντιλήψεις». *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* 29(1), σσ. 5–39. Διαθέσιμο στο <https://doi.org/10.12681/hpsa.14645> (τελευταία πρόσβαση 16 Σεπτεμβρίου 2024).

⁵ Αβδελά, Ε., Παπαγιαννάκη, Μ. & Σκλαβενίτη, Κ. (1986). «Έκτρωση: Το Χρονικό μιας διεκδίκησης». *Δίνη - Φεμινιστικό Περιοδικό* 1, σσ. 9-28. Διαθέσιμο στο: <https://notafeministproject.gr/timeline/1986/322> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024). Halkias, A. (2004). *The Empty Cradle of Democracy: Sex, Abortion, and Nationalism in Modern Greece*. Durham and London: Duke University Press, 2004.

⁶ Μπαμπατζιμοπούλου, Π. (2022). «Οι εκτρώσεις, το έμβρυο και η επιχειρούμενη 'κοινωνική οπισθοδρόμηση' στην Ελλάδα». *Feministika* 5. Διαθέσιμο στο: <https://feministika.net/ektroseis-embryo-koinoniki-opisthodromisi/> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

⁷ Tsiibiridou, F. (2022). 'On Honor and Palimpsest Patriarchal Coloniality in Greece, the Western Balkans, and the Caucasus: Anthropological Comparative Accounts from a Post-Ottoman Decolonial Perspective.' *Genealogy*, 6(73), σσ. 1–22. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.3390/genealogy6030073> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

⁸ Κάποτε πολιτικό κόμμα, η Χρυσή Αυγή αναγνωρίζεται πλέον ως εγκληματική οργάνωση και της έχει απαγορευτεί η συμμετοχή στις εκλογές. Ιδρύθηκε το 1980 ως φορέας δημοσίευσης του ομώνυμου φιλοχουντικού περιοδικού και βρέθηκε στο προσκήνιο τη δεκαετία του 2010, κυρίως μέσω των ρατσιστικών επιθέσεων του παραστρατιωτικού της σκέλους εναντίων μεταναστών αλλά και των αιμοδοσιών και συσσιτίων «μόνο για Έλληνες» κατά τη διάρκεια της λιτότητας και της οικονομικής κρίσης. Η Χρυσή Αυγή εισήχθη στο κοινοβούλιο στις εκλογές του 2012 και έγινε το τρίτο μεγαλύτερο κόμμα στις εκλογές του 2015. Μετά τη δολοφονία του αντιφασίστα ράπερ Παύλου Φύσσα και του Πακιστανού εργάτη Σαχζάτ Λουκμάν ξεκίνησε έρευνα εναντίον της ηγεσίας του κόμματος και της ασκήθηκε δίωξη. Η δίκη περιλάμβανε 68 κατηγορούμενους και διήρκεσε 5 χρόνια. Στις 7 Οκτωβρίου 2020 το Εφετείο Αθηνών έκρινε ένοχη την ηγεσία για τη λειτουργία εγκληματικής οργάνωσης καθώς και για άλλες κατηγορίες και επέβαλε ποινές φυλάκισης. Πρβλ. Χριστόπουλος Δ. (επ.) (2014). *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η ακροδεξιά. Αστυνομία, Δικαιοσύνη, Στρατός, Εκκλησία*. Αθήνα: Νήσος. Ψαρράς Δ. (2012). *Η μαύρη βίβλος της Χρυσής Αυγής. Ντοκουμέντα από την ιστορία και τη δράση μιας ναζιστικής ομάδας*. Αθήνα: Πόλις. Psarras, D. (2015). *Golden Dawn On Trial*. Athens: Rosa Luxemburg Stiftung. Διαθέσιμο στο: https://rosalux.gr/wp-content/uploads/2021/02/gd_on_trial_web-1.pdf (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

⁹ Το Ελληνικό Παρατηρητήριο για τη Γυναικοκτονία κατέγραψε 115 γυναικοκτονίες από το 2019 μέχρι τον Μάιο του 2024 (χρησιμοποιώντας τα στατιστικά της αστυνομίας σχετικά με τη δολοφονία γυναικών ως αποτέλεσμα ενδοοικογενειακής βίας, καθώς δεν υπάρχει νομική αναγνώριση του εγκλήματος της γενοκτονίας στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα). Πρβλ. Ελληνικό Τμήμα Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για τη Γενοκτονία (χ.η.). *Ποιοτικά Δεδομένα*. Διαθέσιμο στο: <https://femicide.gr/poiotika-dedomena/> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024). Για μια σύγκριση των επίσημων στατιστικών με τα στοιχεία ανεξάρτητων φορέων (π.χ. ΜΚΟ) πρβλ. Mediterranean Institute for Investigative Reporting (2024). *Femicides and violence against women in Europe*. Διαθέσιμο στο: <https://miir.gr/en/femicides-violence-against-women-in-europe/> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

οι ομοφυλόφιλοι, τα αμφιφυλόφιλα, τρανς, κουήρ και ίντερσεξ άτομα (ΛΟΑΤΚΙ+)¹⁰ στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν **καθημερινή ομοφοβία, λεσβιοφοβία, τρανσφοβία, αμφιφοβία και ιντερφοβία**, που κυμαίνεται από πράξεις βίας μέχρι διακρίσεις και κοινωνικούς αποκλεισμούς.¹¹ Στις 21 Σεπτεμβρίου 2018 η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα συγκλονίστηκε από τη δολοφονία του Ζακ Κωστόπουλου, οροθετικού γκέι ατόμου που εργαζόταν ως δημοσιογράφος και ως ντραγκ περφόρμερ με το ψευδώνυμο Zackie Oh!, από πολίτες και αστυνομικούς μέσα μεσημέρι στο κέντρο της Αθήνας. Στη δίκη που ακολούθησε οι αστυνομικοί αθωώθηκαν και μόνο οι πολίτες κρίθηκαν ένοχοι για θανατηφόρα σωματική βλάβη και αφέθηκαν ελεύθεροι μέχρι την εκδίκαση της έφεσης τους, την οποία έχασαν. Στις 10 Ιουλίου 2023, η Άννα Ιβάνκοβα (Χερνάντεζ), τρανς γυναίκα από την Κούβα η οποία είχε πάρει άσυλο στην Ελλάδα και ήταν αγαπητή περφόρμερ στο κλαμπ Κούκλες, δολοφονήθηκε στο διαμέρισμα της στο κέντρο της Αθήνας. Κατά την περίοδο που διεξήγαμε την έρευνα πεδίου, στις 9 Μαρτίου 2024, έγινε μια τρανσφοβική επίθεση στη Θεσσαλονίκη όπου περίπου 150 με 300 νεαροί κυνήγησαν και επιτέθηκαν σε δύο μη δυαδικά (non-binary) άτομα στο κέντρο της πόλης κατά τη διάρκεια του Διεθνούς Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης, που περιλάμβανε ένα ΛΟΑΤΚΙ+ αφιέρωμα με τον τίτλο «Citizen Queer».¹²

Τα νοτιοανατολικά σύνορα της Ελλάδας με την Τουρκία αποτελούν τμήμα των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από το 2015 δημιουργήθηκαν hotspots (παράκτια κέντρα όπου εξετάζονται τα αιτήματα ασύλου και κρατούνται ή περιορίζεται γεωγραφικά η κίνηση των αιτούντων ώστε να μην μπορούν να φύγουν από τα νησιά) με ειδικό καθεστώς σε πέντε νησιά της ελληνικής επικράτειας.¹³ Η **συστηματική βία των συνόρων**, που περιλαμβάνει ευρεία χρήση σωματικής και σεξουαλικής βίας,¹⁴ επαναπροωθήσεις,¹⁵ κλοπή προσωπικών αντικειμένων,¹⁶ και οι συνθήκες κράτησης και διαβίωσης των αιτούντων άσυλο στις επονομαζόμενες «Κλειστές Ελεγχόμενες Δομές», έχει κριθεί πως παραβιάζει τα στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων που έρχονται στην ελληνική επικράτεια για να ζητήσουν

---

¹⁰ Σε άλλες μελέτες περίπτωσης, καθώς και στην έκθεση της διεθνικής μελέτης, χρησιμοποιείται το ακρωνύμιο ΛΟΑΤΚΙ+ (LGBTIQ+), αλλά στην έκθεση για τη μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας [και στη μετάφραση στα ελληνικά, Σ.τ.Μ] χρησιμοποιούμε το ακρωνύμιο «ΛΟΑΤΚΙ+» (LGBTQI+) για λόγους συνέπειας με τη χρήση του στα ελληνικά. Το σύμβολο «συν» υποδηλώνει άλλες σεξουαλικότητες και φύλα, περιλαμβανομένων μη-διαδικών (non-binary) ταυτοτήτων και αρομαντικών/ασεξουαλικών ταυτοτήτων, που δεν αναφέρονται ρητά στο ακρωνύμιο.

¹¹ Carastathis, A. (2018). "Gender Is the First Terrorist": Homophobic and Transphobic Violence in Greece. *Frontiers*, 39(2), σσ. 265–296. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1353/fro.2018.a698459> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

¹² Θανόπουλος, Β. (2024). «Δεν θα το αφήσουμε έτσι: Τι δηλώνει ένα από τα θύματα της ομοτρανσφοβικής επίθεσης στην πλατεία Αριστοτέλους», *Περιοδικό Antivirus*. Διαθέσιμο στο: <https://avmag.gr/den-tha-to-afisoume-etsi-ti-dilonei-ena-apo-ta-thymata-tis-omotransfoviki-epithesis-stin-pl-aristotelous-1/> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

¹³ European Commission. (2015). *Explanatory Note on the Hotspot Approach*. Διαθέσιμο στο: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10962-2015-INIT/en/pdf> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

¹⁴ Forensic Architecture. (2022). 'Pushbacks Across the Evros/Meriç River: The Case of Parvin.' Διαθέσιμο στο: <https://forensic-architecture.org/investigation/pushbacks-across-the-evros-meric-river-the-case-of-parvin> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

¹⁵ Greek Council for Refugees. (2023). *At Europe's Borders: Between Impunity and Criminalisation*. Διαθέσιμο στο: <https://www.rte.ie/documents/news/2023/03/at-europes-borders-between-impunity-and-criminalization.pdf> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

¹⁶ Η έρευνα που διεξήχθη από το Solomon και την El País αποκάλυψε ότι "οι ελληνικές δυνάμεις ασφαλείας έχουν κλέψει πάνω από 2 εκατομμύρια ευρώ από πρόσφυγες κατά τη διάρκεια επαναπροωθήσεων." Malichudis, S. (2023). 'The Great Robbery: During Illegal Pushbacks in Greece, Refugees are Robbed by Border Guards.' *Solomon*. Διαθέσιμο στο: <https://wearesolomon.com/mag/format/investigation/the-great-robbery-during-illegal-pushbacks-in-greece-refugees-are-robbed-by-border-guards/> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

διεθνή προστασία.¹⁷ Στις 14 Ιουνίου 2023, το Λιμενικό Σώμα–Ελληνική Ακτοφυλακή (ΛΣ-ΕΛ.ΑΚΤ) φέρεται να αποπειράθηκε να διεξάγει επιχείρηση επαναπροώθησης¹⁸ που προκάλεσε το ναυάγιο του σκάφους «Αντριάνα» και οδήγησε στο θάνατο 600 ανθρώπων, περιλαμβανομένων όλων των γυναικών και των παιδιών που βρίσκονταν στο σκάφος, «στην πιο θανατηφόρα τραγωδία που έρχεται ως άμεση συνέπεια κρατικής δράσης στην πρόσφατη ευρωπαϊκή ιστορία.»¹⁹

Ευρήματα

1. Πρακτικά όλα τα συμμετέχοντα πρόσωπα έχουν βιώσει λεκτικές ή/και σωματικές επιθέσεις, από υβριστικά σχόλια μέχρι βίαιες επιθέσεις

Οι διαδικτυακές επιθέσεις και τα μηνύματα μίσους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης περί ταυτοτήτων, πολιτικών απόψεων, ή/και δραστηριοτήτων, ήταν πρακτικά καθολική εμπειρία για τα συμμετέχοντα πρόσωπα. Όμως κάποια από αυτά έχουν βιώσει επίσης οργανωμένες επιθέσεις, που σε ορισμένες περιπτώσεις περιλαμβάνουν πολιτικά πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένων εκλεγμένων εκπροσώπων.

Επιθέσεις έχουν διαπραχθεί από διάφορες ατομικότητες και ομάδες, περιλαμβανομένων βουλευτών και υπουργών. Για παράδειγμα, η εικαστική καλλιτέχница Γεωργία —το έργο της οποίας με τίτλο «Flag» (Σημαία) σχετικά με τις γυναικοκτονίες και την ενδοοικογενειακή βία που είχε εκτεθεί στο ελληνικό προξενείο της Νέας Υόρκης μέχρι ώσπου λογοκρίθηκε από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών— **δέχτηκε επίθεση από ένα «ακροδεξιό μέλος της ελληνικής κυβέρνησης.»**

Έφερε ένα αντίτυπο του έργου μου (Flag) στο ελληνικό κοινοβούλιο και είπε ότι «η σημαία γελοιοποιείται επειδή έχει [...] βαφτεί [...] ροζ», και η μόνη περίπτωση που επιτρέπεται να βαφτεί η σημαία κόκκινη είναι όταν «λεικιάζεται από το αίμα των αρρένων ηρώων του έθνους». Έτσι, ο Υπουργός Εξωτερικών ζήτησε να αποσυρθεί το έργο μου [...] βρέθηκα να πρέπει να πάω και να το κατεβάσω τέσσερις μέρες μετά τα εγκαίνια, και μάλιστα το Flag είχε κατέβει ήδη, είχε κατέβει χωρίς την παρουσία μου, και το παρέλαβα διπλωμένο μέσα σε μια σακούλα σκουπιδιών.

¹⁷ Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ECtHR) έχει επαναλαμβανόμενα χορηγήσει επανορθωτικά μέτρα σε υποθέσεις που αφορούν Κλειστά Κέντρα Ελεγχόμενης Πρόσβασης, όπως στην υπόθεση του A.R. και Άλλων εναντίον της Ελλάδας, όπου το ECtHR καταδίκασε τη μεταχείριση των τριών αιτούντων άσυλο στα hotspot της Κω, της Σάμου, και της Χίου. Βλέπε *A.R. and Others v. Greece*. (2024). European Court of Human Rights (ECtHR). Appl. No. 59841/19. Διαθέσιμο στο: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-233120%22%5D%7D> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

¹⁸ Η «επαναπροώθηση» (pushback) αναφέρεται στην τεκμηριωμένη συστηματική πρακτική της συνοριακής αστυνομίας, του λιμενικού, και της Frontex (της συνοριακής αρχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης), της απέλασης ατόμων ή ομάδων ατόμων σε άλλες χώρες χωρίς να τηρηθεί η δέουσα διαδικασία. Το Δίκτυο Καταγραφής Συνοριακής Βίας (BVMN) έχει δημοσιεύσει μια έκθεση 3.000 σελίδων σε τέσσερις τόμους βασισμένη στις μαρτυρίες πάνω από 25.000 ατόμων που έχουν βιώσει τη βία των επαναπροωθήσεων στα σύνορα της ΕΕ. Πρβλ. Border Violence Monitoring Network. (2022). *Black Book of Pushbacks, Vol. I, II, III, IV*. Διαθέσιμο στο: <https://left.eu/issues/black-book-of-pushbacks-2022/> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

¹⁹ #FreePylos9 Campaign et al. (2024). *Joint Declaration: Justice for the victims and survivors of the Pylos state crime*, Defence of Migrant Rights Across Borders Conference, Mytilene, Greece. Διαθέσιμο στο: <https://captainsupport.net/freepylos9/defence-of-migrant-rights-across-borders-conference-joint-declaration/> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

Κάποια συμμετέχοντα πρόσωπα έχουν βιώσει οργανωμένες επιθέσεις. Ένα από αυτά (GRCINT06) μας είπε πως οι φωτογραφίες του κυκλοφορούσαν στο διαδίκτυο· πως δέχτηκε λεκτικές επιθέσεις από ακροδεξιά και alt-right στελέχη, **περιλαμβανομένου ενός βουλευτή του κυβερνώντος κόμματος της Νέας Δημοκρατίας**· πως υπήρχαν απαιτήσεις να απολυθεί από τη δουλειά του στο πανεπιστήμιο και να εκδιωχθεί νομικά· πως έλαβε εκατοντάδες μηνύματα μίσους και απειλές θανάτου που εξέφραζαν τη βίαια επιθυμία αφάνισής του. Όπως είπε:

GRCINT06: Η στοχοποίηση έγινε ακριβώς πάνω στο επίπεδο της επαγγελματικής μου απασχόλησης, της έμφυλης και σεξουαλικής μου ταυτότητας [...] στο αντικείμενο των σπουδών μου, η στοχοποίηση [...] άντλησε πολλή [...] έμπνευση από το διδακτορικό μου, που έχει να κάνει με το BDSM,²⁰ και νομίζω ότι ήρθε και κούμπωσε, γιατί είχαν έναν άνθρωπο εμφανώς «ανώμαλο» μπροστά τους [...] με εμφανώς «ανώμαλα» ερευνητικά αντικείμενα, ο οποίος με κάποιο τρόπο βρίσκεται και διδάσκει στο πανεπιστήμιο.

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα επισήμαναν τη **διασταύρωση του μισογυνισμού με τον εθνικισμό** σε κάποιες από τις επιθέσεις που βίωσαν. Μια συμμετέχουσα το συνέδεσε στη βίαιη ρητορική μίσους που την έφερε στο στόχαστρο μιας «δυσφημιστικής καμπάνιας στα σόσιαλ μίντια», που την κατηγορήσε ως «τουρκάλα πράκτορα του Ερντογάν» και την απείλησε με σεξουαλική επίθεση, δηλητηρίασμό των σκυλιών της και κάψιμο του σπιτιού της. «Ήταν φρικτό», είπε: «έχω πληγωθεί ψυχικά από αυτό» (GRCINT08). Η συμμετέχουσα, ακολουθώντας την προτροπή των αρχών, έφυγε από την Ελλάδα και **δεν μπορούσε να επιστρέψει στο σπίτι της για έξι μήνες**.

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα έζησαν επίσης οργανωμένες επιθέσεις της ακροδεξιάς σε πολιτισμικά γεγονότα. Δύο από αυτά, η Σκάρλετ και ο Χάρρυ, περιέγραψαν οργανωμένες επιθέσεις της ακροδεξιάς που στοχοποίησαν φεστιβάλ στα οποία εμπλέκονταν:

Σκάρλετ: Εμείς στο φεστιβάλ [...] φέτος είχαμε λάβει πάρα πολλά μηνύματα μίσους. Αντίστοιχα, λάβαμε και μία official καταγγελία από μία Δημοτική Σύμβουλο με το κόμμα του Β. που κατήγγειλε τη διοργάνωση του φεστιβάλ και από κάτω μαζεύτηκαν διάφοροι, το οποίο προφανώς εμπεριέχει έναν φόβο στοχοποίησης, του ποιοι είναι από πίσω κτλ.

Χάρρυ: Πέρσι είχε γίνει μια σχεδόν οργανωμένη επίθεση κατά comic artists [δημιουργών κόμικ] [...] επειδή το Comic Con απέκλεισε ένα καλλιτέχνη ο οποίος είχε έργο που υμνούσε τη χούντα του Μεταξά [...] Και κάποια άτομα που στήριζαν αυτόν τον καλλιτέχνη [...] [που] ήταν παρόμοιας ιδεολογίας, πήγαν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και άρχισαν να κάνουν επιθέσεις στο ίδιο το φεστιβάλ [...] άρχισαν να μας διασύρουν συγκεκριμένα στο twitter, είχαν πάρει φωτογραφίες μας, και τις πόσταραν και έγραφαν «comic con παιδεραστές», αλλά δεν είχε να κάνει με την ταυτότητα μας [...] λέγαμε «πάλι καλά που δεν κατάλαβαν ότι είμαστε και τρανς».²¹

²⁰ Ακρώνυμο για το Bondage, Dominance, Sadism, Masochism [δέσιμο, επιβολή, σαδισμός, μαζοχισμός], το BDSM είναι ένας όρος ομπρέλα που μπορεί να αναφέρεται σε διάφορες σεξουαλικές πρακτικές. Το κύριο τους χαρακτηριστικό είναι πως περιλαμβάνουν συναινετικά παιχνίδια επιβολής και υποταγής, όπου τα άτομα παίρνουν ρόλους άνισων θέσεων ισχύος «κυρίαρχων» (dom) και «υποτελών» (sub) (Σ.τ.Μ.).

²¹ Ο Ιωάννης Μεταξάς ήταν ο φασίστας δικτάτορας της Ελλάδας την περίοδο μεταξύ 1936 και 1941. Λόγω της έντασης αυτών των επιθέσεων, το Comic Con της Αθήνας έκανε μια εξαίρεση στην στάση πολιτικής ουδετερότητας που διατηρεί και αντιτάχθηκε ρητά στον φασισμό.

Η λήψη μηνυμάτων μίσους και η **αντιμετώπιση συνθηκών μίσους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης** ήταν κοινή εμπειρία όλων των συμμετεχόντων προσώπων. Αυτά τα μηνύματα στρέφονται εναντίον διαφόρων περιθωριοποιημένων ταυτοτήτων καθώς και αριστερών, φεμινιστικών, ΛΟΑΤΚΙ+, και αντιρατσιστικών πολιτικών στάσεων. Αυτό το εχθρικό περιβάλλον δημιούργησε έναν φόβο στοχοποίησης, την αποφυγή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, ακόμα και ανακούφιση που οι επιθέσεις δεν ήταν ακόμη χειρότερες —όπως επεσήμανε ο Χάρρυ— όπως θα είχε συμβεί αν οι δράστες είχαν καταλάβει πως «είμαστε και τρανς».

2. Τα συμμετέχοντα πρόσωπα έχουν βιώσει βία και τον φόβο της αντιμετώπισης βίας

Ανάμεσα στα συμμετέχοντα πρόσωπα υπάρχουν επιζήσασες, επιζώντα και επιζώντες βίας. Διάφορες μορφές και φορείς βίας, καθώς και ο φόβος της αντιμετώπισης βίας, αναφέρθηκαν συχνά από τα συμμετέχοντα πρόσωπα στην έρευνα.

Η βία αποτελούσε καθημερινό χαρακτηριστικό της ζωής ορισμένων συμμετεχόντων. Η Κασσάνδρα, τρανς γυναίκα με ρίζες από τη Συρία και την Παλαιστίνη, αναφέρθηκε στην τρανσφοβική και γενικότερα στην έμφυλη βία ως πανταχού παρούσα. «Κι από τους γονείς μου, από το σπίτι ξεκινάει η βία, υπάρχει και από το σχολείο [...] γενικά ζούμε σε βίαια κοινωνία [...] δε τη γλιτώνουμε, γιατί βία υπάρχει τριγύρω μας, για μένα και μόνο που δε μπορούν να αναγνωρίζουνε από ένα σημείο και μετά τις ταυτότητες σου είναι βία.» Η Ντενίζ, Κούρδισσα τρανς γυναίκα και ΛΟΑΤΚΙ+ ακτιβίστρια που πήρε άσυλο στην Ελλάδα λόγω των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο» στην Τουρκία, συνεχίζει να βιώνει τρανσφοβικές επιθέσεις στο δημόσιο χώρο, και ιδιαίτερα όταν φεύγει από τις «ζώνες» στις οποίες νιώθει ασφαλής όπως είναι η γειτονία της όπου ζει και εργάζεται:

Έχουν γίνει πρόσφατα φόνοι εδώ [στην Ελλάδα], οπότε ναι, πήρα άσυλο και μένω εδώ, αλλά οι επιθέσεις και η βία που αντιμετωπίζω είναι ακόμη ίδια με όρους προσωπικής ασφάλειας. [...] Για παράδειγμα ενώ περπατούσα [στην Αθήνα] οι άνθρωποι στα αυτοκίνητα μου κόρναραν, με πλησίαζαν, μου επιτίθονταν [...] Είχα ακόμη και μια συμπλοκή στο πάρκο, δυο άτομα με πλησίασαν και με άρπαξαν από τα χέρια, κι απ' τις δυο πλευρές, και προσπάθησαν να με παρενοχλήσουν [...] είναι κάπως το ίδιο, οι εμπειρίες μου εδώ και στην Τουρκία [...] αυτά τα πράγματα ακόμη συμβαίνουν εδώ και στην Τουρκία. [...] Σε αυτό το πάρκο συνηθίζω να περνάω χρόνο, να παίρνω κάνα δυο μπύρες μετά τη δουλειά, αλλά νομίζω πως μετά από αυτό το περιστατικό υπάρχει κάτι σαν τραύμα και δεν πάω εκεί πια χωρίς παρέα.

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα μίλησαν για το πως το να βλέπεις ή να ακούς για βίαιες επιθέσεις προκαλεί φόβο. GRCFG2.2: «Επηρεασμένο από το γεγονός που έγινε και στη Θεσσαλονίκη²² έχω έντονο στην καθημερινότητά μου το φόβο. Να βγω, να κάνω τη βόλτα μου, να έρθω εδώ θα σκανάρω φουλ τις φάτσες των ανθρώπων γύρω μου.» Εκφράστηκε ακόμη φόβος της αστυνομικής βίας που περιορίζει τη συμμετοχή σε διαδηλώσεις:

---

²² Το συμμετέχον πρόσωπο αναφέρεται στην τρανσφοβική επίθεση που περιγράφεται και στην εισαγωγή, που συνέβη στη Θεσσαλονίκη στις 9 Μαρτίου 2024, δηλαδή λίγες μέρες πριν τη διεξαγωγή της συνέντευξης μας, στην οποία επίθεση έως και 300 νεαροί κυνήγησαν και επιτέθηκαν σωματικά σε δύο μη δυαδικά (non-binary) άτομα.

Σ.Κ.: Θυμάμαι να φοβάμαι να πάω σε πορεία, να αποθαρρύνομαι πολύ από την αστυνομική βία και από το γεγονός ότι μέσα στις καραντίνες που άρχισαν να γίνονται περισσότερο έντονες οι κατασταλτικές αντιδράσεις από την αστυνομία σε θηλυκότητες [...] έγιναν και προσαγωγές φεμινιστικών σωματείων.

Ένα σαφές αποτέλεσμα της βίας που αναδείχθηκε από την έρευνά μας είναι ότι **τα άτομα που φοβούνται ότι μπορεί να στοχοποιηθούν συχνά αλλάζουν τη συμπεριφορά τους** για να το αποφύγουν:

Μαράτσι: [Μπορεί] να μην είσαι εσύ ο άμεσος αποδέκτης σωματικής βίας, αλλά να έχεις δει ας πούμε πόσα τρανς αδέρφια σου, ή πόσα non-binary αδέρφια σου, πόσες λεσβίες ή πόσοι γκέι έχουν υποστεί βία [...] Μπορεί να έχεις εσωτερικεύσει ένα policing [αστυνόμηση] του τύπου, «α να βάλω αυτό, μη τυχόν και βάλω το άλλο και μπορεί κάποιος να μου πει αυτό», ή «να προσέξω σε αυτό το δρόμο να μην κρατήσω την κοπέλα μου χέρι χέρι», π.χ. Όλα αυτά τα micropolicing [μικρο-αστυνόμηση] που κάνουμε για την προστασία μας, ουσιαστικά είναι μορφή βίας που έχουμε ενσωματώσει και στερούμε δικές μας ελευθερίες.

Ένα άλλο συμμετέχον πρόσωπο συνέδεσε την οργανωμένη επίθεση που δέχθηκε με την αποχή του από τις διαδηλώσεις. GRCINT06: «Μου πήρε ένα χρόνο να ξανακατέβω σε πορεία [μετά την επίθεση], οπότε η αστυνόμηση έπιασε τόπο για να είμαι ευλκρινής, δηλαδή η πειθαρχηση πέτυχε, ευτυχώς με ημερομηνία λήξης.» Ο φόβος ήταν ισχυρός αλλά όχι γενικευμένος.

Η βία δεν είναι ολοκληρωτική. Όπως το έθεσε ένας επιζώντας, υποστηρίζοντας την κουήρ ζωή,

GRCINT06: Πάλι καλά που είμαστε εδώ και μιλάμε τώρα, πάρα πολλά πράγματα, πολύ άμεσα απειλητικά, δηλαδή με έχουν κυνηγήσει με όπλο, με όπλο στο χέρι όμως, νομίζω το κλειδί είναι να τρέχεις γρήγορα και να ξέρεις που να κρυφτείς. [...] Ακούγεται, και ήταν, όντως έχει υπάρξει πολύ κακοποιητικό, γιατί έχουν υπάρξει πάρα πολλές απειλές [...] αλλά την ίδια στιγμή όχι αρκετές για να σταματήσουν την επιθυμία για ζωή και την επιθυμία, ξέρεις, να ξεζουμίσεις όλο αυτό το καταπληκτικό φάσμα εμπειριών, όλο αυτό το χαμό της απόλαυσης που φέρνει η κουήρ ζωή.

Για αυτό το πρόσωπο, όπως και για πολλά άλλα συμμετέχοντα, **η έντονη και πανταχού παρούσα βία δεν μπορεί να αφανίσει τη χαρά και την επιθυμία για μια κουήρ ζωή.**

3. Οι διακρίσεις εις βάρος των τρανς ατόμων έχουν θεσμικό και δομικό χαρακτήρα στην Ελλάδα

Τα τρανς συμμετέχοντα όλων των φύλων, συμπεριλαμβανομένων των μη δυαδικών (non-binary) ατόμων, έχουν βιώσει διαρθρωτικές και θεσμικές διακρίσεις στην Ελλάδα. Αυτό δεν είναι ένα νέο φαινόμενο που προκλήθηκε από εξτρεμιστές.

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα δεν συνηθίζουν να χρησιμοποιούν τον όρο «ενάντια-στο-φύλο» για να ονοματίσουν περιστατικά, περιλαμβανομένων πρόσφατων, οργανωμένων επιθέσεων από ακροδεξιές ομάδες και εκλεγμένους εκπροσώπους. Αντίθετα, για τα περισσότερα από τα συμμετέχοντα πρόσωπα οι κινητοποιήσεις «ενάντια-στο-φύλο» έχουν βαθιές ρίζες στην θεσμική και δομική ανισότητα, που εκφράζεται στην εκπαίδευση, την υγεία, την εργασία, και τις δημόσιες υπηρεσίες.

Πιο συγκεκριμένα, τα τρανς συμμετέχοντα επισήμαναν τα όρια μιας κατανόησης των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο» ως ένα πρόσφατο φαινόμενο που προέρχεται από τον πολιτικό εξτρεμισμό. Όπως εξήγησε η Βανέσα, «το ότι χρειάζεται 12 με 15 χιλιάδες ευρώ για να κάνουμε το χειρουργείο δεν το έχουν κάνει οι ακροδεξιοί [...] είναι μία κατάσταση παγιωμένη στην Ελλάδα.» **Τα τρανς συμμετέχοντα ανέφεραν διακρίσεις που είναι διάχυτες στα σχολεία, τα πανεπιστήμια, την υγειονομική περίθαλψη, τις δημόσιες υπηρεσίες, τους χώρους εργασίας και στη νομοθεσία.**

Οι νόμοι που ψηφίστηκαν σχετικά με τη Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου (Ν. 4491/2017) και, πιο πρόσφατα (2024), η προστασία των τρανς ατόμων από τις διακρίσεις στην εκπαίδευση, την υγεία, και τη στέγαση, αναγνωρίζονται ως θετικές εξελίξεις. Ωστόσο, η Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου φαίνεται να περιλαμβάνει στοιχεία ιδεολογιών «ενάντια-στο-φύλο» και συνδέεται με αντιμεταναστευτικές θέσεις. Για παράδειγμα, **η Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου δεν είναι διαθέσιμη για τα μη δυαδικά (non-binary) άτομα και δεν υπάρχει μια σαφής διαδικασία που να είναι προσβάσιμη από τρανς μεταναστά ή πρόσφυγα**, ακόμη και όταν τους έχει δοθεί άσυλο στη βάση ότι διώκονται λόγω της τρανς ταυτότητας τους. Αν και με αυτή τη νομοθεσία καταργήθηκε η υποχρεωτική στέρηση και η απώλεια των γονεϊκών δικαιωμάτων ως προϋπόθεση ή συνέπεια της νομικής αναγνώρισης, η τρανς γονεϊκότητα και οι τρανς οικογένειες αποθαρρύνονται: «Σαν non-binary άτομο δεν έχω μεγάλη πρόσβαση στην τεκνοθεσία. Δηλαδή αν θελήσω [...] να κάνω αιτήσεις για να τεκνοθετήσω, θα πρέπει να το κρύψω ότι είμαι non-binary άτομο», είπε το Μαράτσι. Η Βανέσα, τρανς μητέρα, έπρεπε να δώσει δικαστική μάχη για να διατηρήσει την επιμέλεια του παιδιού της όταν, μετά τη μετάβαση της, η πρώην σύζυγός της είπε «να ξεχάσει το παιδί». Ακολούθησε μια δικαστική διαμάχη την οποία, όπως είπε η Βανέσα, «πρωτόδικα την έχασα γιατί αντιμετώπισα έναν ρατσιστή δικαστή, ο οποίος εξέδωσε μία άκρως ρατσιστική απόφαση, στην έφεση κέρδισα».

Το όνομα ενός τρανς γονέα δεν αλλάζει στο πιστοποιητικό γέννησης του παιδιού του (Ν. 4491/2017, παρ. 5), που σημαίνει ότι αναγκάζεται να αποκαλύψει την τρανς ταυτότητά του σε πολλές περιστάσεις, το οποίο υποθάλλει το δικαίωμα της εχεμύθιας (που εγγυάται από το Ν. 4491/2017, παρ. 6). Το να αναγκάζονται να εκτεθούν ως τρανς γονείς οδηγεί στον κίνδυνο περαιτέρω τρανσφοβικών διακρίσεων και, δυνητικά, βίας. Η Βανέσα παρατήρησε:

Γιατί το παιδί μου να έχει όνομα πατρός από έναν άνθρωπο που δεν υπάρχει αυτή τη στιγμή πουθενά; [...] Γιατί εγώ να [...] πρέπει [...] να έχω τη δικαστική απόφαση που αποδεικνύει και να τη δείχνω στο καθένα ότι αυτός που γράφει «όνομα πατρός» με αυτή που είμαι σήμερα είναι το ίδιο πρόσωπο;

Ο Χάρρυ περιέγραψε πως αντιμετώπισε τρανσφοβία όποτε είχε συνδιαλλαγές με τις δημόσιες υπηρεσίες και τις υπηρεσίες υγείας: «Είχα πάει να κάνω εμβολιασμό COVID, είχε βγει στο deadname²³ μου [...] είχα πάει εγώ με ταυτότητα που δεν ήτανε ολόκληρο το deadname μου, έπρεπε να εξηγήσω.» Και όταν κλήθηκε να παρουσιαστεί στην στρατολογία:²⁴ «πραγματικά, δεν πρέπει να γνώριζαν αυτοί οι άνθρωποι, έπρεπε να τους εξηγήσω [...] ήτανε ένας εκεί και [...] μου λέει “δηλαδή έχεις,” και μου έκανε [χειρονομία που δείχνει με το δείκτη τα γεννητικά όργανα].»

²³ Ο όρος «deadname» (κυριολεκτικά: «νεκρό όνομα») αναφέρεται στο όνομα που αποδόθηκε κατά τη γέννηση και αντιστοιχεί στο αποδιδόμενο κατά τη γέννηση φύλο με το οποίο το τρανς άτομο δεν ταυτίζεται (Σ.τ.Μ).

²⁴ Η στρατιωτική θητεία παραμένει υποχρεωτική για τους σις άρρενες έλληνες πολίτες, με τους τρανς άνδρες να εξαιρούνται στην πράξη.

Δεν υπάρχει κάποια σαφής διαδικασία Νομικής Αναγνώρισης της Ταυτότητας Φύλου για τα τρανς άτομα που δεν είναι έλληνες πολίτες, και πέφτουν στο κενό όπου **τέμνονται οι γραφειοκρατικές καταπιέσεις του νομικού καθεστώτος παραμονής και της ταυτότητας φύλου**. Η Κασσάνδρα εξήγησε τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει στην ανανέωση του ληγμένου παλαιστινιακού της διαβατηρίου στην πρεσβεία στην Αθήνα, μια διαδικασία που δεν αναγνωρίζει την ταυτότητα της ως τρανς γυναίκα και, όπως μας είπε, «μου ζητάνε να πάω, εννοείται με το deadname αλλά όχι μόνο, με male presentation [...] μου ζητάνε να παίξω ένα ρόλο που για μένα είναι τόσο τραυματικό να μπω πάλι σε αυτό». Δεν υπάρχει πρόβλεψη για μια σαφή διαδικασία νομικής αναγνώρισης φύλου ούτε καν στις περιπτώσεις ατόμων που έχει τους χορηγηθεί άσυλο λόγω τρανσφοβικών διώξεων.

Τα τρανς και τα φυλοδιαφορετικά άτομα περιθωριοποιούνται στην αγορά εργασίας, οδηγώντας αρκετά, και ιδιαίτερα τις γυναίκες, να αναζητήσουν εργασία στην παραοικονομία και σε ημιπαράνομες δραστηριότητες. Η Βανέσα μας είπε πως «οι τρανς γυναίκες αντιμετωπίζουμε μεγαλύτερους αποκλεισμούς από τους τρανς άνδρες στο εργασιακό κομμάτι, γιατί υπάρχει το στερεότυπο ότι εφόσον είσαι τρανς γυναίκα πρέπει να είσαι sex worker [σεξεργάτρια] με το ζόρι.» Το μη δυαδικό (non-binary) δάσκαλο Μαράτσι εκμυστηρεύτηκε πως «δεν μπόρεσα σε κανένα εργασιακό πλαίσιο να κάνω come out [...] στα σχολεία με τίποτα, ειδικά στην Κρήτη που δούλευα δεν θα φανταζόμουν ότι θα μπορούσα να κάνω come out».²⁵ Τα μη δυαδικά συμμετέχοντα περιέγραψαν περιπτώσεις εργοδοτών που τους απευθύνονταν με το deadname τους και πως «είναι πολύ δύσκολο ακόμα και να γράφεις τα pronouns σου σε ένα βιογραφικό», όπως εξήγησε το Βικτώρια Σεμπαστιάν.

4. Η νομοθετική αλλαγή δεν συνεπάγεται ούτε αντικατοπτρίζει την κοινωνική αλλαγή

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα τόνισαν ότι η απλή ύπαρξη τυπικών δικαιωμάτων δεν εξασφαλίζει την εφαρμογή τους στην πράξη, λόγω και των καταπιεστικών δομών που αναπαράγουν διακρίσεις.

Κάποιες από τις πρόσφατες νομοθετικές αλλαγές που έχουν θετική επίδραση στην κουήρ κοινότητα, σύμφωνα με τα συμμετέχοντα πρόσωπα, είναι η επέκταση του γάμου (Ν. 5089/2024) και του συμφώνου συμβίωσης (Ν. 4356/2015) ώστε να περιλαμβάνει και ομόφυλα ζευγάρια, καθώς και, όπως ήδη αναφέρθηκε, η Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου (Ν. 4491/2017) που επιτρέπει στα τρανς άτομα να αποκτήσουν ταυτότητα και έγγραφα που αντιστοιχούν στο φύλο τους. Ωστόσο, η πεποίθηση ότι **η νομοθετική αλλαγή δεν αρκεί για να φέρει ουσιαστική ισότητα** αντικατοπτρίζεται στο φετινό (2024) σύνθημα του Pride της Αθήνας: «Ένας νόμος δεν αρκεί». Επιπλέον, δεδομένων των πολιτικών του κυβερνώντος κόμματος, πρόσφατες νομοθετικές πράξεις που φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, να προάγουν την ισότητα —όπως η επέκταση του δικαιώματος του γάμου στα ομόφυλα ζευγάρια— αντιμετωπίζονται με σκεπτικισμό και επιφυλακτικότητα, πως αποτελούν «ροζ ξέπλυμα» (pink-washing)²⁶ και μια διστακτική προσαρμογή της Ελλάδας στις υποχρεώσεις της ως κράτος μέλος της ΕΕ. Αναφερόμενη στη Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, η Βανέσα είπε:

²⁵ Coming out: «Λέμε πως ένα ΛΟΑΤΚΙ άτομο έκανε coming out, ή πως βγήκε από τη ντουλάπα, όταν εκδηλώσει την ταυτότητα φύλου του ή/και τον σεξουαλικό του προσανατολισμό [...] στην οικογένεια του, σε συνάδελφα, ή στο ευρύτερο φιλικό και κοινωνικό περιβάλλον.» Διακουμάκου, Τ. Ε. (2024). «Τα νέα καλιαρντά. Ό,τι μπορεί να μην ήξερες για τους ΛΟΑΤΚΙ όρους» στο Τεμπερίδου, Γ. (επ.), *Κουίρ 2024: Βίωμα, Τέχνη, Θεωρία*. Θεσσαλονίκη: Ψηφίδες, σ. 428. (Σ.τ.Μ)

²⁶ Ο όρος «ροζ ξέπλυμα» (pinkwashing) αναφέρεται στην εργαλειοποίηση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας για την προώθηση (ομο)εθνικιστικών πολιτικών και εταιρικών συμφερόντων μέσω της κατασκευής του φυλετικού άλλου (ως αναπόφευκτα ομοτρανσφοβικού) ιδιαίτερα σε αποικιακά καθεστώτα, όπως το Ισραήλ, σχετικά με τις πολιτικές του οποίου ο όρος επινοήθηκε.

Γίνεται κάποιος νόμος που... πολλές φορές γίνεται και παρά τη θέληση των κυβερνώντων, γίνεται απλά γιατί είσαι στην Ευρώπη και είναι υποχρεωμένοι να τους κάνουν [...] Μέχρι να εφαρμοστεί αυτός ο νόμος υπάρχει απόσταση, μέχρι να εφαρμοστεί σωστά υπάρχει ακόμα μεγαλύτερη απόσταση και μέχρι να τελειοποιηθεί, δηλαδή ωραία, έχουμε νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου, έχουμε την ταυτότητά μας, το σώμα μας το έχουμε; Όχι.

Αναφερόμενο στην επέκταση του γάμου στα ομόφυλα ζευγάρια, ένα συμμετέχον πρόσωπο υποστήριξε τα εξής:

GRCINT07: Θεωρώ ένας κόσμος ανάσane [με τις νέες νομοθεσίες], και ήτανε πολύ σημαντικό. [...] Από την άλλη, ο τρόπος με τον οποίο έγιναν αυτά τα πράγματα, πολιτικά ήταν αισχροί [...] στέρησε ουσιαστικά από τους ομοφυλόφιλους άνδρες να αποκτήσουν δικαίωμα στη γονεϊκότητα, και στην ουσία δεν προστάτεψε τη γονεϊκότητα ούτε και των τρανς ατόμων. [...] Επίσης με ενόχλησε και πάρα πολύ ο τρόπος με τον οποίο συζητήθηκε όλο αυτό το πράγμα [...] Κάπως έκανε ένα pinkwashing στην κυβέρνηση [...] [Ο πρωθυπουργός] έκανε αυτό που ήταν υποχρεωμένος να κάνει για να υπάρχει έτσι κι αλλιώς στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η προοδευτική νομοθεσία αντιμετωπίζεται από τα συμμετέχοντα πρόσωπα όχι σαν αποτέλεσμα ευρέων κοινωνικών αλλαγών ή πολιτικής βούλησης αλλά, πιο κυνικά, ως αποτέλεσμα νομικών αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων²⁷ και την επιθυμία της κυβέρνησης να αποφύγει πρόστιμα και ποινές που θα επιβάλλονταν από την Ευρωπαϊκή Ένωση αν συνέχιζονταν να γίνονται νομικές διακρίσεις.

Επιπλέον, **παράλληλα με τους προοδευτικούς νόμους ψηφίζεται και αντιδραστική νομοθεσία**. Τα συμμετέχοντα πρόσωπα επισήμαναν το νόμο που συνήθως αναφέρεται ως «νόμος για την υποχρεωτική συνεπιμέλεια» (Ν. 4800/2021), έναν νόμο που ψηφίστηκε από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας **μετά από πίεση από ομάδες για τα «δικαιώματα των ανδρών» και παρά τις διαμαρτυρίες φεμινιστικών ομάδων**. Όπως ειπώθηκε σε μια από τις ομάδες εστιασμένης συζήτησης, η παραπλανητική ιδέα της «γονεϊκής αποξένωσης» αναπαράχθηκε άκριτα στον κοινοβουλευτικό και μιντιακό διάλογο για το νομοσχέδιο, επιβεβαιώνοντας την «ενάντια-στο-φύλο» αφήγηση των ακτιβιστών για τα «δικαιώματα των ανδρών», οι οποίοι υποστήριξαν ότι η επιμέλεια μόνο από τις μητέρες στερεί τους πατέρες από χρόνο με τα παιδιά τους (και τα παιδιά από χρόνο με τους πατέρες τους), με αποτέλεσμα τη «γονεϊκή αποξένωση». Αυτή η νομοθετική εξέλιξη έχει επικριθεί από φεμινίστριες νομικούς, και ιδιαίτερα επειδή συχνά αναγκάζει παιδιά και πρώην συζύγους που έχουν βιώσει ενδοοικογενειακή βία να διατηρήσουν επαφή με τον κακοποιητή τους.²⁸

²⁷ Για παράδειγμα, πρβλ. *Vallianatos and Others v. Greece [GC]*. (2013). European Court of Human Rights, Appl. No. 29381/09 & 32684/09. Διαθέσιμο στο: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-9224> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

²⁸ Σύμφωνα με την ανάλυση της Επιτροπής για το Οικογενειακό Δίκαιο και τη Συναινετική Συνεπιμέλεια, μια ομάδα φεμινιστριών νομικών, στην έκθεση της προς την GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) [Ομάδα εμπειρογνομόνων για τη δράση κατά της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σ.τ.Μ.)], «η νομική χρήση του όρου “γονεϊκή αποξένωση” δημιουργεί θεσμικά μια νέα κουλτούρα υποβάθμισης των γυναικών, μισογυνισμού και διακρίσεων κατά των γυναικών στο ευαίσθητο πεδίο της δικαιοσύνης. Επιπλέον, υπονομεύει τη θέση των παιδιών που έχουν πέσει θύματα ενδοοικογενειακής βίας και φοβούνται την επαφή με τους δράστες, παρά τους προφανείς κινδύνους τόσο για τα ενήλικα όσο και για τα ανήλικα θύματα. Έρευνες δείχνουν ήδη ότι οι κατηγορίες για την επονομαζόμενη “γονεϊκή αποξένωση” χρησιμοποιούνται για να

Τέλος, συμμετέχοντα πρόσωπα επισήμαναν πως **οι προοδευτικές νομοθετικές αλλαγές περιλαμβάνουν και στοιχεία πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο»:** για παράδειγμα, στην πρόσφατη αναθεώρηση της νομοθεσίας για το γάμο, **οι λεσβίες, οι γκέι, και οι τρανς γονείς συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν νομικές διακρίσεις ως προς τα αναπαραγωγικά και γονεϊκά τους δικαιώματα.**²⁹

Χάρρυ: Από τη μια αισθανόμουν ότι κάποια πράγματα πηγαίνουν προς τα μπροστά, ας πούμε, πέρασε το σύμφωνο συμβίωσης, πέρασε η νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου, όσο και αν ήταν ατελή αυτά τα νομοθεσίες και θέλανε διορθώσεις, ήταν κάτι θετικό. Αλλά ταυτόχρονα νιώθω να μην έχουν αλλάξει κάποια πράγματα [...] Δε βλέπω να έχει αλλάξει πολύ η νοοτροπία του κόσμου, δηλαδή η ρητορική μίσους που άκουγες τότε είναι η ίδια που ακούς και τώρα. [...] Ένα κομμάτι της κοινωνίας θέλει να πάει μπροστά, είναι κάποια κομμάτια που θέλουν αν γίνεται να πάνε ακόμα πιο πίσω.

GRCINT06: Όντως έχει βελτιωθεί η κατάσταση, και το βλέπω βλέποντας τόσο ανοιχτά κουήρ κόσμο πια, ειδικά τα πιο νέα παιδιά, στις πόλεις τουλάχιστον [...] είναι πιο εύκολο να βρεις πληροφορίες, είναι πιο εύκολο να βρεις ανθρώπους σαν και σένα, είναι πιο εύκολο να βρεις ανθρώπους να φλερτάρεις, έχεις επιλογές, το κομμάτι των δικαιωμάτων [...] φαίνεται να προχωράει [...] Και πριν λίγα χρόνια φάγανε τη Ζάκι λάχανο στην Ομόνοια, και πριν λίγα χρόνια έγινα viral [γέλιο] για τους λάθους λόγους, οπότε νομίζω ότι, στην Ελλάδα ακόμα, δεν είναι τόσο εύκολο, υπάρχει αυτή η καθημερινότητα που μας υπενθυμίζει πως το γράμμα του νόμου δεν κατοχυρώνει τίποτα από μόνο του. [...] Το να βρεθείς από το υποκείμενο των δικαιωμάτων στο να γίνεις το υποκείμενο του ξυλοδαρμού είναι μία στιγμή.

Αν και τα συμμετέχοντα πρόσωπα συμφώνησαν πως οι νομοθετικές αλλαγές είναι σημαντικές, αυτές δεν μεταφράζονται αναγκαστικά σε κοινωνική αλλαγή ούτε δείχνουν πως έχει υπάρξει κοινωνική αλλαγή, και δεν υπάρχει καμία εγγύηση πως η προοδευτική νομοθεσία θα διατηρηθεί και δεν θα αναστραφεί.

5. Όταν ζητήθηκε από τα συμμετέχοντα να ορίσουν τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο», υπέδειξαν την ακροδεξιά, την alt-right, την κυβέρνηση, και την ελληνορθόδοξη εκκλησία

αρνηθούν κατηγορίες ενδοοικογενειακής και σεξουαλικής βίας, και σε πολλές υποθέσεις που συμπεριλαμβάνουν αποδεικτικά στοιχεία ή ευρύματα ενδοοικογενειακής βίας, αυτά τα στοιχεία “εξαφανίζονται” όταν οι δικαστές επικεντρώνονται στην “γονεϊκή αποξένωση.”» Πρβλ. Committee on Family Law and Consensual Joint Custody. (2023). *Report of the Commission on Family Law & Consensual Joint Custody, on the occasion of the 1st evaluation of the implementation of the Istanbul Convention in Greece, conducted by a delegation of the GREVIO Committee*. Διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/pdf-english-final-shadow-report-13022023/1680aa2e44> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

²⁹ Για παράδειγμα, ένας «μη βιολογικός» γονέας σε ομόφυλο γάμο δεν έχει τα ίδια δικαιώματα με έναν άνδρα σε ετερόφυλο γάμο, ο οποίος «θεωρείται πως είναι ο πατέρας» του παιδιού που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια του γάμου («τεκμήριο πατρότητας»). Απ’ την άλλη, ο «μη βιολογικός» γονέας ενός ομόφυλου γάμου θα πρέπει να τεκνοθετήσει το παιδί του (το οποίο αναγνωρίζεται μόνο στο «βιολογικό» γονέα) προκειμένου να αναγνωριστεί νομικά ως γονέας του παιδιού. Πρβλ. Διεθνής Αμνηστία. (2024). “Ελλάδα: Ν/Σ για την ισότητα στον γάμο είναι εμβληματικό προχώρημα αλλά απαιτούνται περαιτέρω αλλαγές για να διασφαλιστεί πραγματική ισότητα για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα.” Διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.gr/news/press/article/28010/ellada-ns-gia-tin-isotita-ston-gamo-einai-emvlimatiko-prohorima-alla> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

Αρκετά συμμετέχοντα πρόσωπα τόνισαν τη σύνδεση μεταξύ διαρθρωτικών διακρίσεων και πτυχών των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο» που έχουν θεσμικό χαρακτήρα και υποστηρίζονται από ισχυρούς κοινωνικούς φορείς.

Η εμπειρία των συμμετεχόντων δείχνει ότι οι πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» υπάρχουν «στις βασικές δομές της κοινωνίας που μπορεί να είναι [...] τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, μπορεί να είναι η εκκλησία, μπορεί να είναι η εκπαίδευση, μπορεί να είναι η οικογένεια, όλα αυτά κάπως το φτιάχνουν και το συντηρούν» (GRCINT05). Τα συμμετέχοντα επέκριναν μια προσέγγιση που θεωρεί τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» ως μια αντιδραστική οπισθοδρόμηση απέναντι στα επιτεύγματα της έμφυλης ισότητας και των σεξουαλικών και αναπαραγωγικών ελευθεριών. Επισήμαναν πως, σε ένα πλαίσιο που δεν υπάρχει τόσο μεγάλη βελτίωση στο επίπεδο των τυπικών δικαιωμάτων και της ισότητας —πόσο μάλλον στην καθημερινότητα— δεν είναι δυνατό να διακρίνουμε εύκολα μεταξύ δομικών καταπιέσεων και πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο». Αυτό ισχύει ακριβώς επειδή **οι ελληνικοί κρατικοί φορείς δεν έχουν αναμορφωθεί ώστε να εξαιρεθούν από τις ακροδεξιές και τις «ενάντια-στο-φύλου» πολιτικές που αναπαράγουν.**

Όπως εξήγησε ο Βασίλης, παρόλο που δεν έχουν καθιερωθεί ουσιαστικά δικαιώματα και ελευθερίες για όλες τις θηλυκότητες και τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, υπάρχει παρά ταύτα ένας λόγος «ενάντια-στο-φύλο» που υποστηρίζει ότι ο φεμινισμός «το έχει παρατραβήξει». Με άλλα λόγια, υπάρχει οπισθοδρόμηση χωρίς να υπάρχει πρόοδος.

Βασίλης: Η Ελλάδα είναι σε πιο δυσχερή θέση διότι το backlash [οπισθοδρόμηση] προϋποθέτει ότι έχουν γίνει και κάποια σοβαρά βήματα. Εδώ γίνεται το backlash χωρίς να έχουν γίνει τα βήματα [γέλιο], χωρίς να έχουν ολοκληρωθεί διαδικασίες πάμε προς τα πίσω.

Η Αλεξάνδρα αναφέρθηκε στις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» ως ένα παραπλανητικά νέο φαινόμενο, ως ένα «re-branding³⁰ από πράγματα που παλεύουμε εδώ και χρόνια [...] Είναι το τέρας που παλεύαμε μέχρι τώρα απλά πιο οργανωμένο, πιο συντονισμένο και με καλύτερο PR [δημόσιες σχέσεις].» Το Μαράτσι υποστήριξε ότι **οι κινητοποιήσεις «ενάντια-στο-φύλο» είναι μια απόπειρα να αποπροσανατολίσει ο κόσμος από την παγκόσμια κρίση του καπιταλισμού** που ξεκίνησε το 2008: «ένα alt-right κίνημα και ένα αντιδραστικό κομμάτι της εξουσίας ουσιαστικά εργαλειοποιεί τα σώματα μας για να δημιουργήσει όλο και περισσότερο ηθικό πανικό και να αποπροσανατολίσει τους ανθρώπους από το πραγματικό πρόβλημα, που είναι μια κρίση του καπιταλισμού.» Η Αλεξάνδρα είπε πως «είναι καλύτερα να αναγνωρίσεις ότι επειδή δεν είσαι η Χ ταυτότητα δεν έχεις δουλειά, παρά να αναγνωρίσεις [...] ότι ζούμε αυτή τη στιγμή σε ένα κατεστραμμένο σύστημα με τεράστια ανεργία. Όλα αυτά τα μηνύματα χρησιμοποιούν απλή γλώσσα, πατάνε στο λαϊκισμό.»

Συγκρίνοντας τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» με τις αντιμεταναστευτικές πολιτικές στην Ελλάδα, η Πάτι υποστήριξε πως «ενάντια-στο-φύλο» είναι «η έλλειψη πολιτικών για το έμφυλο, όχι μόνο η ύπαρξη πολιτικών». Επέκρινε τη συνήθη αφήγηση πως η Ελλάδα δεν έχει μεταναστευτικές πολιτικές παρά τη μακροχρόνια ύπαρξη των μεταναστευτικών κοινοτήτων:

Δεν είναι έλλειψη πολιτικών, είναι πολιτικές κατά της μετανάστευσης. Σήμερα όταν έχουμε μια γυναικοκτονία έξω από το αστυνομικό τμήμα³¹ ενώ για χρόνια τώρα

³⁰ Ο όρος «re-branding» προέρχεται από το μάρκετινγκ και αναφέρεται στην αναδημιουργία εταιρικής ταυτότητας, μια επικοινωνιακή στρατηγική η οποία χρησιμοποιείται για να συστηθεί εκ νέου στο κοινό ή στην αγορά.

³¹ Η συμμετέχουσα αναφέρεται στη δολοφονία της Κυριακής Γρίβα από τον κακοποιητικό πρώην σύντροφο της, ο οποίος την παρακολουθούσε. Τη δολοφόνησε στις 1 Απριλίου 2024 έξω από ένα αστυνομικό τμήμα στη βόρεια Αθήνα, από το οποίο την είχαν διώξει οι αστυνομικοί, αρνούμενοι να την βοηθήσουν με οποιοδήποτε τρόπο. Όταν η Κυριακή Γρίβα ζήτησε αστυνομική συνοδεία για να επιστρέψει στο σπίτι της εκείνο το βράδυ, της απαντήθηκε ότι «τα

έχουμε μιλήσει για το ζήτημα και το έχουμε αρθρώσει με συγκεκριμένες προτάσεις για το πώς πρέπει να γίνεται. Δεν είναι έλλειψη πολιτικών, είναι αντι-έμφυλη πολιτική. Με την επιλογή να μην πράξεις, πράττεις πολιτική.

Η ελληνορθόδοξη εκκλησία επίσης αναγνωρίστηκε από τα συμμετέχοντα πρόσωπα ως πηγή αρκετής οπισθοδρόμησης και οργανωμένων επιθέσεων ή εκστρατειών «ενάντια-στο-φύλο», με μεγάλη επίδραση στους απλούς ανθρώπους, όπως μας είπε ο Χάρρυ. Η Δήμητρα αναφέρθηκε στις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» ως «έναν ολοκληρωτισμό ο οποίος εισέρχεται με ένα πιο δημοκρατικό [...] προσωπείο», όπως «για παράδειγμα το 2017 στην Ελλάδα, που αποκλείστηκε το ίντερσεξ, που αορατοποιήθηκε.»³² **Οι εύποροι, ισχυροί σις στρέιτ άνδρες αναγνωρίστηκαν ως η κινητήρια δύναμη των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο»:**

ΣΚ: Εκεί που ένιωσα να νιώθω το λαιμό που να με πνίγουν: με το νομοσχέδιο τότε με τη λεγομένη υποχρεωτική συνεπιμέλεια.³³ [...] Όλα αυτά έγιναν στο όνομα του συμφέροντος του παιδιού και βασικά είναι το συμφέρον του σις στρέιτ προνομιούχου οικογενειάρχη, είναι anti-gender πολιτική all the way! Και δεν είναι τυχαίο ότι από την Ένωση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Ελλάδας μέχρι την GREVIO³⁴ και άλλους ελέγχους [...] έχει καταγραφεί ως μαύρη σελίδα.

Η προστασία και η αύξηση των προνομίων και των δικαιωμάτων των σις στρέιτ ανδρών αντιμετωπίζεται ως κύριο χαρακτηριστικό των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο». Ωστόσο, όπως θα δούμε αμέσως μετά, πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» αναπαράγονται και από κάποιους φεμινιστικούς λόγους, σύμφωνα με τα συμμετέχοντα πρόσωπα.

περιπολικά δεν είναι ταξί». Fallon, K. (2024). "A Greek woman feared her ex-partner. He killed her outside a police station. Greece reckons with rising femicides as 28-year-old Kyriaki Griva becomes the fifth victim this year." *Al Jazeera*. Διαθέσιμο στο: <https://www.aljazeera.com/features/2024/5/10/how-often-will-this-keep-happening-greece-reckons-with-rising-femicides> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

³² Η συμμετέχουσα φαίνεται να αναφέρεται στον Νόμο 4491/2017 περί Νομικής Αναγνώρισης της Ταυτότητας Φύλου. Στο νομοσχέδιο είχε προταθεί το άρθρο 2 περί έμφυλων χαρακτηριστικών, που περιλαμβάνονταν επίσης στο άρθρο 7, με το οποίο απαγορεύονταν οι χειρουργικές επεμβάσεις στα ανήλικα ίντερσεξ άτομα. Όμως «το άρθρο 7 εξαφανίστηκε όταν το νομοσχέδιο κατατέθηκε από τη νομοπαρασκευαστική επιτροπή στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και ποτέ δεν έφτασε στο κοινοβούλιο προς ψήφιση.» Πέντε χρόνια αργότερα, το ελληνικό κοινοβούλιο ψήφισε το Ν. 4958/2022 «που απαγορεύει τις επεμβάσεις ακρωτηριασμού των γεννητικών οργάνων των ίντερσεξ ατόμων και λοιπές ιατρικές θεραπείες, ικανοποιώντας ένα βασικό αίτημα της ελληνικής και παγκόσμιας ίντερσεξ κοινότητας για την προστασία της σωματικής ακεραιότητας και του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού των ίντερσεξ παιδιών» (άρθρα 17-20). Pikramenou, N. (2022). 'Prohibition of Intersex Genital Mutilation (IGM) Procedures on Intersex Children.' *Intersex Greece*. Διαθέσιμο στο: <https://bitly.cx/hPoA> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024), έμφαση δική μας.

³³ Ο Ν. 4800/2021, ευρύτερα γνωστός ως «Νόμος για την Υποχρεωτική Συνεπιμέλεια», πέρασε από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας μετά την πίεση ομάδων για τα δικαιώματα των ανδρών και παρά τη διαμαρτυρία φεμινιστικών ομάδων. Πιο αναλυτικά, πρβλ. εύρημα 4 και υποσημείωση 28.

³⁴ Η GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) [Ομάδα εμπειρογνομόνων για τη δράση κατά της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σ.τ.Μ.)] είναι η επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης που παρακολουθεί την εφαρμογή της σύμβασης του Συμβουλίου για την πρόληψη και αντιμετώπιση της έμφυλης και της ενδοοικογενειακής βίας, ευρύτερα γνωστή ως «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης». Πρβλ. GREVIO. (2023). Baseline Report: Greece. Διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/grevio-s-baseline-evaluation-report-on-legislative-and-other-measures-/1680ad469d> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

6. Not all feminisms:³⁵ Οι φορείς «ενάντια-στο-φύλο» δεν επιτίθενται σε όλους τους φεμινισμούς και κάποιοι φεμινισμοί αναπαράγουν αντιλήψεις «ενάντια-στο-φύλο»

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα είπαν πως πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» υπάρχουν και σε φεμινισμούς οι οποίοι αποκλείουν τα τρανς άτομα καθώς και στην «anti-woke» αριστερά.

Αρκετά συμμετέχοντα πρόσωπα επισήμαναν πως ο τερφισμός³⁶ είναι μια σαφής, αν συχνά συσκοτισμένη, πτυχή των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο». Η Σκάρλετ συνέδεσε τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» με την «εναλλακτική δεξιά» (alt-right): «η πιο επικίνδυνη μορφή του για μένα είναι εκείνη η οποία οικειοποιείται φεμινιστικά στοιχεία ή στοιχεία των πολιτικών της ταυτότητας.» Υποστήριξε επίσης ότι οι TERFs κάνουν ακριβώς αυτό: «οι TERFs έχουν βγάλει το “trans-exclusionary feminism” και έχουν βάλει “gender skeptical”,³⁷ που πιστεύω ότι είναι σε αυτή την “anti-gender” λογική.»

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα επισήμαναν επίσης πως δεν βάζονται όλοι οι φεμινισμοί από τους φορείς που δρουν «ενάντια-στο-φύλο». Συγκεκριμένοι φεμινισμοί προωθούν απόψεις «ενάντια-στο-φύλο» —όπως εκείνοι οι **φεμινισμοί που ορίζουν τις «γυναίκες» με βιολογικά ουσιοκρατικούς όρους, οι οποίοι είναι ετεροκανονικοί και λευκοκανονικοί, αποκλείοντας τις λεσβίες και τις τρανς γυναίκες**. Η Ελένη εξήγησε:

Το ζήτημα του TERF είναι πάρα πολύ καίριο [...] Βλέπουμε με πολύ μεγάλη αγωνία και στο ελληνικό συγκείμενο ότι έχουμε κείμενα, ενυπόγραφα, είναι μερικές φορές και οδυνηρά εκτός από εξοργιστικά για μένα τουλάχιστον, που υπερασπίζονται την κατηγορία «γυναίκες» με «όλα τα βιολογικά και τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά».³⁸ [...] Είναι σαφές ότι χτυπάνε [...] φεμινισμούς [...] που έχουν ασκήσει κριτική στην κατηγορία «γυναίκες» και την ταύτισή της με την λευκή, σις, μεσοαστή γυναίκα. Οπότε, θεωρώ ότι αυτοί οι φεμινισμοί είναι στο επίκεντρο αυτού του πολέμου και είναι φεμινισμοί στους οποίους η έννοια του gender ήταν πάντοτε ένα πεδίο επίμαχο, ήταν πάντα ένα πεδίο ανοικτό. Κι αυτό σύνθετοποιεί τα πράγματα. [...] Δεν κάνουμε σπουδές φύλου επειδή συμπαθούμε κι αγαπάμε την έννοια «φύλο» αλλά ακριβώς επειδή είναι ένας τρόπος να αποδομήσουμε το φύλο. Και νομίζω δεν είναι τυχαίο ότι και οι TERFs αυτοπροσδιορίζονται ως «gender-skeptical feminists»³⁹, έτσι; Δηλαδή, [ως] φεμινίστριες που δεν θέλουν gender [κοινωνικό φύλο].

³⁵ Κυριολεκτικά, «όχι όλοι οι φεμινισμοί», η έκφραση αναφέρεται στο #NotAllMen (όχι όλοι οι άνδρες), η οποία χρησιμοποιήθηκε από άνδρες που θέλουν να αποποιηθούν την ευθύνη που τους αντιστοιχεί δεδομένου του έμφυλου προνομίου τους.

³⁶ Από τον αγγλικό ακρώνυμο TERF (Trans-Exclusionary Radical Feminism), που κατά λέξη σημαίνει «ριζοσπαστικός φεμινισμός που αποκλείει τα τρανς άτομα». Περιορισμός του όρου «τερφισμός» είναι ότι δεν εντοπίζονται οι αποκλεισμοί των τρανς ατόμων μόνο στους «ριζοσπαστικούς» φεμινισμούς αλλά και στους φιλελεύθερους φεμινισμούς, ενώ δεν είναι όλοι οι ριζοσπαστικοί φεμινισμοί τρανσφοβικοί. (Σ.τ.Μ).

³⁷ Πιο συχνά αναφέρεται ως «gender critical», που σημαίνει «επικριτικό ως προς το [κοινωνικό] φύλο».

³⁸ Η συμμετέχουσα αναφέρεται σε μια ανακοίνωση 23 φεμινιστριών «ενάντια στην ομοφοβία της ακροδεξιάς και της εκκλησίας» που δημοσιεύτηκε κατά τη διάρκεια της δημόσιας συζήτησης για το νόμο 5089/2024 για την ισότητα στο γάμο, η οποία όμως αναπαράγει τρανσφοβικό λόγο και κλείνει με την επίμαχη φράση «ο όρος Γυναίκες και όσα τον προσδιορίζουν κοινωνικά και βιολογικά παραμένει αδιαπραγμάτευτος». Αϊδίνη, Σ. κ.α. (2024). «Ανακοίνωση 23 φεμινιστριών ενάντια στην ομοφοβία της ακροδεξιάς και της εκκλησίας». Εφημερίδα των Συντακτών. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/ellada/dikaionomata/421158_anakoinosi-23-feministion-enantia-stin-omofobia-tis-akrodexias-kai-tis (τελευταία πρόσβαση 21 Σεπτεμβρίου 2024) (Σ.τ.Μ.)

³⁹ Ή, πιο συχνά, «gender critical feminists».

Μια άλλη συμμετέχουσα περιέγραψε πως στην εμπειρία της **ο ρατσισμός και η ξενοφοβία** εντός του λευκού φεμινισμού υπονομεύει τη δυνατότητα των φυλετικοποιημένων γυναικών και κουήρ ατόμων να αντισταθούν με τους δικούς τους όρους στην πατριαρχική καταπίεση:

GRCINT09: Έχω δύο τέρατα να αντιμετωπίσω. Έχω τον λευκό φεμινισμό, και έχω και το κομμάτι της πατριαρχίας εκεί πέρα που κατάγομαι. [...] Άμα θέλω να κάνω την κριτική μου στην καταπίεση από την πατριαρχία από εκεί πέρα που εγώ κατάγομαι, θα έρθει ο λευκός φεμινισμός να [...] προφασιστεί την καταπίεση μου για να εκφράσει τις ρατσιστικές του αντιλήψεις απέναντι σε μας. [...] Είμαι σε φάση λίγο «βουλώστε το, άμα θέλετε να πούμε κάτι για μας θα το πούμε εμείς» γιατί έχει χρησιμοποιηθεί πάρα πολύ το κομμάτι της πατριαρχίας, της καταπίεσης των γυναικών και των κουήρ ατόμων στις αραβικές χώρες [...] είναι ένα ρατσιστικό παραλήρημα που η χρησιμοποιεί η Ευρώπη, ο λευκός φεμινισμός.

Τέλος, τα συμμετέχοντα πρόσωπα αναγνώρισαν ιδεολογίες «ενάντια-στο-φύλο» στην ευρύτερη αριστερά. Ένας σύνηθες τρόπος υποτίμησης των φεμινιστικών και των αντιρατσιστικών αγώνων είναι να υποβαθμιστούν ως «δικαιωματισμός». Η έννοια φαίνεται να προέρχεται από τον γαλλικό νεολογισμό *droit-de-l'hommeisme* και, απ' ότι γνωρίζουμε, δεν έχει αντίστοιχο στην αγγλική γλώσσα. Είναι μια θέση ταξικού αναγωγισμού που εντάσει όλες τις έμφυλες και φυλετικές καταπίεσεις στην κατηγορία των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Ως αντιρατσίστρια και φεμινίστρια με πολιτική δράση στην αριστερά, η Πάτι έχει συναντήσει ταξικό αναγωγισμό και αντι-διαθεματικά επιχειρήματα στην αριστερά που, όπως είπε, φλερτάρουν με λογικές της εναλλακτικής δεξιάς:

Με ενδιαφέρει πολύ τι λένε οι πολιτικές θέσεις αυτού που ξέρουμε ως «δεξιά» και «αριστερά». Η δεξιά είχε αυτόν τον συντηρητισμό απο πάντα αλλά και η αριστερά έχει πέσει σε μία παγίδα δικαιωματισμός versus [εναντίον] ταξικότητας, δεν βλέπει πώς αυτά είναι μέρος των ίδιων καταπίεσεων. Απο τη δεξιά υπάρχει μια anti-woke⁴⁰ προπαγανδα γιατί είναι μέσα στην ιδεολογία της δεξιάς [...] Είναι προβληματική η μανία με το anti-woke στον χώρο της αριστεράς. Έχει ξεκινήσει με το political correctness [πολιτική ορθότητα]: υπήρχε μία επίθεση από όλες τις πλευρές και χλευασμός και σε φάση «το political correctness δεν είναι λύση αλλά καταπιέζει». Ακόμα και η αριστερά τεκνοθετεί μια alt-right τεκμηρίωση των επιχειρημάτων και είμαστε σε θέση να περιγράψουμε ξανά και ξανά με απλά λόγια.

Αντί να εντοπίζουν τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» αποκλειστικά στην ακροδεξιά, τα συμμετέχοντα πρόσωπα τις περιέγραψαν ως έναν ολισθηρό λόγο που συγκολάει πολιτικές θέσεις που αυτοπροσδιορίζονται ως αντίπαλες στο πολιτικό φάσμα.

---

⁴⁰ Ο όρος «woke» (αφυπνισμένη/ο/ος) προήλθε από αφροαμερικανικές διαλέκτους των αγγλικών και αρχικά αναφερόταν στην αφύπνιση της πολιτικής συνείδησης ιδιαίτερα σχετικά με την αντι-μαυρότητα (anti-blackness) και γενικότερα με τον φυλετικό καπιταλισμό και τις ρατσιστικές διακρίσεις που απορρέουν από αυτόν. Από τη δεκαετία του 2010 άρχισε να χρησιμοποιείται ευρύτερα για τη συνείδηση σειράς από κοινωνικές ανισότητες, περιλαμβανομένου του σεξισμού και των διακρίσεων εις βάρος των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Σήμερα χρησιμοποιείται υποτιμητικά από τους αντιπάλους των φεμινιστικών, των ΛΟΑΤΚΙ+, και των αντιρατσιστικών διεκδικήσεων, που συχνά αυτοπροσδιορίζονται ως «anti-woke». (Σ.τ.Μ)

7. Τα συμμετέχοντα περιέγραψαν συναισθήματα απομόνωσης, παγίδευσης, ασφυξίας και εξάντλησης στα πλαίσια μη διαθεματικών κινήματων που αποτυγχάνουν να αντιμετωπίσουν τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο»

Κάποια συμμετέχοντα πρόσωπα αντιμετωπίζουν «διαθεματική αποδυνάμωση» (*intersectional disempowerment*)⁴¹ σε μια συνθήκη όπου πολλαπλασιάζονται τα πεδία μάχης, κάτι που προκύπτει από την αποτυχία των κοινωνικών κινήματων να αντιμετωπίσουν τις διάφορες πτυχές των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο».

Η Πάτι, που αυτοπροσδιορίζεται ως μετανάστρια, μοιράστηκε πως το να «δέχεται καθημερινά σφαλιάρες», καθώς και ο διαχωρισμός των κινήματων που σπρώχνει τα πολλαπλώς περιθωριοποιημένα άτομα σε διαφορετικές κατευθύνσεις, οδηγεί σε εξάντληση:

Τα πεδία μάχης είναι τόσο πολλαπλά και η φροντίδα εαυτού και μεταξύ μας τόσο απαραίτητη γιατί υπάρχει και μια εξάντληση [...] Συγκεκριμένα θεωρώ ότι τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα έχουμε αρκετές συλλογικότητες που αρθρώνουν τα θέματα, οι σφαλιάρες που δεχόμαστε όμως είναι τόσο καθημερινές, τόσο στοχευμένες, που θεωρώ ότι ακολουθούν σχέδιο πολιτικής του σοκ [shock doctrine]⁴² κατά την οποία εσύ δεν θα μπορέσεις να σηκωθείς γιατί γιατί θα είναι τόσο συχνά όλα σε όλα τα μέτωπα. [...] Κάθε μέρα και μια πορεία. Ειδικά όταν είσαι μία γυναίκα μετανάστρια που σε αφορά και το περιβάλλον και θέλεις να τα προσεγγίσεις διαθεματικά, που θα πρωτοπάς; Δηλαδή είναι λίγο biopolitics. [...] Νιώθω ότι προσωπικά είμαι σε ένα σημείο εξάντλησης.

Η Αλεξάνδρα τόνισε πως αυτό το «**burnout**»⁴³ (εξουθένωση) είναι εν μέρει αποτέλεσμα των **μη διαθεματικών κινήματων που αρνούνται να συνεργαστούν**:

Υπήρξαν εποχές που δούλευα άπειρες ώρες, κοιμόμουν στο γραφείο και ένιωθα ότι κάνω μια τρύπα στο νερό. Δεν υπάρχει καθόλου τα κινήματα μεταξύ τους να αλληλοβοηθούνται και να καταλάβουν ότι ο στόχος είναι κοινός και κανένας άνθρωπος δεν είναι μία ταυτότητα, είναι πολλές. Δεν έχουν κάνει κάτι και η αντίπερα όχθη είναι πιο συσπειρωμένη γιατί γι' αυτούς είμαστε ένα, ένας εχθρός. [...] Δεν είναι τυχαίο ότι τα ποσοστά burnout στον ακτιβιστικό χώρο είναι τεράστια, εγώ συγκεκριμένα τα τελευταία πέντε χρόνια έχω περάσει τρία σίγουρα ή ένα συνεχόμενο δεν ξέρω αν πρέπει να διαχωρίζονται [γέλιο].

⁴¹ «Η ανάγκη ενός ατόμου να μοιράσει την πολιτική του ενέργεια μεταξύ δύο [ή περισσότερων]... αντιμαχόμενων ομάδων» στις οποίες ανήκει, μια εμπειρία που αφορά ειδικότερα τις μαύρες γυναίκες και άλλες πολλαπλά καταπιεσμένες κοινωνικές ομάδες. Πρβλ. Crenshaw, K. W. (1991). "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color". *Stanford Law Review*, 43(6), σσ. 1241–1299. Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/1229039> (τελευταία πρόσβαση 5 Σεπτεμβρίου 2024).

⁴² Η συμμετέχουσα φαίνεται να αναφέρεται στο βιβλίο της Ναόμι Κλάιν (Naomi Klein) *Το Δόγμα του Σοκ*, που έγινε δημοφιλές στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2008–). Η Κλάιν αναλύει πως οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές, που συνθέτουν αυτό που ονομάζει «καπιταλισμό της καταστροφής», έχουν εδραιωθεί με τέτοια επιτυχία σε όλο τον κόσμο. Υποστηρίζει πως αυτό συμβαίνει επειδή εκμεταλλεύονται στιγμές κρίσης —τόσο φυσικές όσο και κοινωνικά κατασκευασμένες— καθώς και πολέμους για να προωθήσουν μια «θεραπεία του σοκ» (π.χ. λιτότητα, διαρθρωτική προσαρμογή, , χρέος, αυταρχική διακυβέρνηση) σε περιόδους που οι άνθρωποι είναι πολύ αποσπασμένοι ή επικεντρωμένοι στην επιβίωση τους για να είναι σε θέση να διαμαρτυρηθούν ή να αντισταθούν αποτελεσματικά. Klein, N. (2010). *Το Δόγμα του Σοκ: Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*. Αγγελος Φιλιππίδης, μτφ. Αθήνα: Λιβάνης.

⁴³ Η λέξη «burnout» χρησιμοποιείται συχνά αμετάφραστη και αναφέρεται σε ακραία και χρόνια εξουθένωση ή κατάρρευση λόγω δουλειάς ή/και στρες. (Σ.τ.Μ.)

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα εξήγησαν πως η ανάγκη να εμπλέκονται σε μικρές καθημερινές πράξεις αντίστασης μπορεί να οδηγήσει σε «ψυχική κούραση», όπως το έθεσε το Βικτώρια Σεμπαστιάν:

Υπάρχει [...] η ψυχική κούραση του να κάτσω να ασχοληθώ ξανά και ξανά και ότι αυτό επαναλαμβάνεται καθημερινά ίσως, ότι θα στιγματίζεται από αυτούς τους ανθρώπους, θα σε σχολιάζουν, οπότε δεν υπήρχε η αντοχή να υπερασπιστώ τον εαυτό μου. [...] Όταν βλέπω κάποια κακόβουλα σχόλια [στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης] από τέτοιους ανθρώπους, ενώ θα ήθελα να επέμβω και να πω τη γνώμη μου, πολλές φορές δεν τη λέω, οπότε ίσως αυτό να είναι σαν μια άμυνα.

Η αντίσταση φάνηκε επίσης να υπονομεύεται εντός αριστερών, φεμινιστικών, και ΛΟΑΤΚΙ+ χώρων, όταν **υπάρχει διαπροσωπική βία στο εσωτερικό των συλλογικοτήτων**, όπως εξήγησαν δυο συμμετέχοντα πρόσωπα:

GRCINT07: [Συνέβει] ένα γεγονός έμφυλης βίας πολύ σοβαρό στον πολιτικό χώρο που ήμουν, και εκεί αποφασίσαμε ότι θα το χειριστούμε οι γυναίκες, δεν υπήρχαν καν κουήρ άτομα [...] κι αυτό έφερε πολύ μεγάλη αντίδραση από το σώμα τέλος πάντων εκείνης της συνέλευσης, υπήρξε συγκάλυψη του κακοποιητή, και αυτό ήταν το τέλος της πορείας μου στην αριστερά.

Μαράτσι: Έχω υπάρξει θύμα cancelling.⁴⁴ [...] Δεν είχα πραγματικά που να απευθυνθώ, να πω «παιδιά, βοήθεια», δεν είχα.

Τα δεδομένα δείχνουν ότι **το συναίσθημα του να μην έχεις κάπου να απευθυνθείς** επιδρά διαφορετικά σε άτομα που είναι αποκλεισμένα από ετεροκανονικούς κοινωνικούς χώρους, κοινότητες και οικογένειες. Επιπλέον, δείχνουν ότι η διαθεματική αποδυνάμωση επιδρά διαφορετικά στις ομάδες που αντιμετωπίζουν πολλαπλές καταπιέσεις.

8. Η μετανάστευση αντιμετωπίζεται ως μια (προσωπική) λύση αντιμετώπισης των αρνητικών αποτελεσμάτων των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο», τόσο για άτομα που μεταναστεύουν από την Ελλάδα, όσο και για άτομα που αναζητούν άσυλο στην Ελλάδα

Για τα συμμετέχοντα πρόσωπα που αυτοπροσδιορίζονται ως κουήρ, λεσβίες, τρανς, ή/και μη δυαδικά (non-binary), η μετανάστευση προβάλλει σαν μια λύση στην θεσμική ομοφοβία και τρανσφοβία. Συνδέεται στενά με την ανεργία που αντιμετωπίζουν λόγω της κρίσης και τις μειωμένες ευκαιρίες που έχουν λόγω των θεσμικών διακρίσεων.

---

⁴⁴ Ο όρος «cancelling» (κυριολεκτικά: ακύρωση) έχει μεταφερθεί αμετάφραστος στα ελληνικά και αναφέρεται στη δημόσια απογοήτηση και στιγματισμό ενός ατόμου, συνήθως μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, επειδή φέρεται να είπε ή να έκανε κάτι που θεωρείται απαράδεκτο. (Σ.τ.Μ.)

Η ελληνική κοινωνία χαρακτηρίζεται από πολυκατευθυντικές μεταναστεύσεις.⁴⁵ Διαπιστώσαμε από τα δεδομένα μας πως κάποια **ΛΟΑΤΚΙ+ συμμετέχοντα μετανάστευσαν από την Ελλάδα προς άλλες χώρες** προκειμένου να μπορέσουν να ζήσουν και να εκφράσουν τις έμφυλες και σεξουαλικές τους ταυτότητες και σχέσεις, που δεν φαίνονταν δυνατό αν είχαν μείνει στη χώρα. Ο Χάρρυ, τρανς άνδρας που γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Ελλάδα, μοιράστηκε το τι τον οδήγησε να μεταναστεύσει στην Αγγλία:

Χάρρυ: Ξεκίνησα να κάνω coming out κάπου στο 2009-2010, αυτό πήρε αρκετό καιρό, και τότε ήθελα να κάνω φυλομετάβαση και δεν [μπορούσα], απ' τη μια δεν έβρισκα πληροφορίες και δεν έβρισκα υποστήριξη [...] η μόνη διέξοδος που βρήκα ήταν να φύγω στο εξωτερικό, χωρίς να έχω κανένα σχέδιο [...] οπότε έφυγα και πήγα στην Αγγλία, όπου και έμεινα οχτώ χρόνια και έκανα φυλομετάβαση εκεί. [...] [Μετανάστευσα] και επειδή οι συνθήκες οικονομικά ήτανε πολύ δυσμενής, ως ελεύθερος επαγγελματίας δεν μπορούσα πλέον να βρω δουλειά.

Η οικονομική αναγκαιότητα και η αναζήτηση εργασίας εκτός Ελλάδος μπορεί επίσης να επιτρέψει τη διερεύνηση και την εμπειρία μιας νέας ζωής. Το Μαράτσι, ένα μη δυαδικό (non-binary) άτομο μάς μίλησε για τις εμπειρίες του μετά τη μετανάστευση του στο Βερολίνο:

Μαράτσι: Ήταν κυρίως η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα [ο λόγος μετανάστευσης μου] και το γεγονός ότι εγώ σαν εκπαιδευτικός πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έχασα τη δουλειά μου με την κρίση. [...] Αυτό που έγινε όμως ήτανε μαγικό γιατί [...] πηγαίνοντας στο Βερολίνο άνοιξε τόσο πολύ η δυνατότητα του τι μπορείς να είσαι και πως μπορείς να το κάνεις αυτό, όπου [...] αφέθηκα πρώτη φορά στη ζωή μου ελεύθερο να είμαι εντελώς αυτό που είμαι. [...] Η έκφραση του φύλου μου, απ' όταν έφυγα για το Βερολίνο, άλλαξε πάρα πολύ, φαντάσου ότι είχα πάει 30 χρονών και δεν είχα κόψει κοντά τα μαλλιά μου ας πούμε, που ήθελα να το κάνω από παιδί.

Από τα δεδομένα μας ήταν ξεκάθαρο πως, την ίδια στιγμή που άτομα μεταναστεύουν από την Ελλάδα προς άλλες χώρες για να επιβεβαιώσουν τον έμφυλο και σεξουαλικό αυτοπροσδιορισμό τους, άλλα άτομα ζητούν άσυλο στην Ελλάδα στη βάση ότι δέχονται διώξεις λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας και της έκφρασης φύλου, ή των σεξουαλικών χαρακτηριστικών τους (SOGIESC asylum seekers). Αυτά τα άτομα φεύγουν από τις χώρες τους λόγω ακραίας ομοφοβικής, τρανσφοβικής και λεσβιοφοβικής βίας. Ωστόσο, **αντί να βρουν ασφάλεια, συμμετέχοντα πρόσωπα τα οποία αιτούνται άσυλο διαπίστωσαν ότι η Ελλάδα και η ΕΕ τα εκθέτουν σε παρατεταμένο κίνδυνο ως ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα** στις συνθήκες υποχρεωτικής διαμονής σε καμπίς καθώς περιμένουν τις αποφάσεις ασύλου. Στις συνεντεύξεις ασύλου είναι συχνές οι παρεμβατικές ερωτήσεις σχετικά με σεξουαλικές πρακτικές, κάτι που παραβιάζει την ιδιωτικότητα, καθώς και η αξιολόγηση βάσει στερεοτύπων που απηχούν αντιλήψεις «ενάντια-στο-φύλο». GRCFG3.4: «Στη συνέντευξη σου κάνουν πολλές ερωτήσεις που συχνά δε νιώθεις άνετα να απαντήσεις, για τη σεξουαλικότητά σου, σε βάθος, για την σύντροφο σου, πράγματα που δεν θα ήθελες να μοιραστείς με κανένα.»

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα μας είπαν επίσης πως το να περιμένουν πολλούς μήνες για να λάβουν την απόφαση για το αίτημα ασύλου τα επηρεάζει αρνητικά:

---

⁴⁵ Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ), το 2022 «η καθαρή μετανάστευση εκτιμάται σε 16.355 άτομα που αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ 96.662 εισερχομένων και 80.307 εξερχομένων μεταναστών» (σελ. 1), ΕΛΣΤΑΤ. (2023). «Στοιχεία Υπολογιζόμενου Πληθυσμού (1.1.2023) και Μεταναστευτικών Ροών της Χώρας (2022)». Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/95fb30f3-d0be-e606-a0c0-f66353fd5ec4> (τελευταία πρόσβαση 21 Σεπτεμβρίου 2024).

GRCFG3.4: Κάποιες φορές κουραζόμαστε να περιμένουμε. Για μένα, είναι τρεις μήνες, ακόμα δεν υπάρχει απόφαση. [...] Είναι τόσο αγχωτικό να περιμένεις για την απόφαση, γιατί μπορεί να σκέφτεσαι πως χάνεις το χρόνο σου και θα σε απορρίψουν ή αν θα σου δώσουν θετική απόφαση. Όλα αυτά είναι συνέχεια στο μυαλό μου, τα σκέφτομαι συνέχεια [...] Δεν ξέρω ποια είναι η τύχη μου [...] Οι φίλες μου, εδώ, περνάμε το ίδιο [...] έχουμε παρόμοιες ιστορίες [...] Κάποιες φορές σκέφτομαι πως οι άνθρωποι στο γραφείο ασύλου δεν υπολογίζουν τόσο τους γκέι ή τις λεσβίες, πως κάπως μας αφήνουν απ' έξω.

Μαρσελίν: Επειδή έχω ζήσει τόσα στη χώρα μου, δεν εξήγησα την πραγματική μου ιστορία [στις αρχές]. Συνάντησα έναν φίλο [...] του είπα τα πάντα, μίλησα μαζί του, μου είπε, «όχι, είσαι στην Ευρώπη, πρέπει να πεις τα πάντα». Επειδή δεν ξέρω το ελληνικό σύστημα, δεν ήξερα αν είναι το ίδιο όπως στην Αϊτή, γι' αυτό δεν μπορούσα να πω την πραγματική μου ιστορία [...] Δεν ξέρω τι συμβαίνει στα μυαλά των Ελλήνων, επειδή αλλάζουν απόψεις κάθε μέρα... πάντα φοβάμαι. Μια μέρα οι Έλληνες θα μας απελάσουν όλους. Αυτό είναι που φοβάμαι. Επειδή δεν έχω ακόμα όλα τα χαρτιά. [...] Περίμενα 12 μήνες για να κάνω τη συνέντευξη [ασύλου].

Κάποια συμμετέχοντα πρόσωπα, που είναι πολίτες Ελλάδας, μοιράστηκαν τις «κόκκινες γραμμές» οι οποίες, για αυτά, θα προκαλούσαν τη μετανάστευση τους από μια χώρα που βλέπουν να παίρνει την κάτω βόλτα εδώ και χρόνια. Η Σ.Κ. σκέφτεται από το 2019 να μεταναστεύσει, μετά την εκλογή της Νέας Δημοκρατίας που τώρα βρίσκεται στη δεύτερη κυβερνητική θητεία της:

Με τη μετονομασία της Γενικής Γραμματείας Ισότητας,⁴⁶ εκεί ήθελα να φύγω γιατί [...] άρχισα να βλέπω γυναίκες στο υπουργείο ή σε διάφορες θέσεις που άρχισαν να πριμοδοτούν με πολλούς τρόπους ακόμα περισσότερο την ελληνική οικογένεια και να κάνουν παιδιά και όλα αυτά εντελώς ετεροκανονικά. Από τη στιγμή που ονομάστηκε δημογραφικής πολιτικής⁴⁷ άρχισα να ανατριχιάζω μέσα μου. Αν όντως απαγορευτεί το δικαίωμα στην έκτρωση όντως θα φύγω χωρίς πλάνο, είναι κάποιες κόκκινες γραμμές για κάθε άτομο. Και αυτό είναι κόκκινη γραμμή [για μένα].

Αν για τη Σ.Κ. η αιωρούμενη απειλή της απαγόρευσης των εκτρώσεων θα ήταν κόκκινη γραμμή, για την Αλεξάνδρα θα ήταν η αναπαραγωγική καταπίεση και, γενικότερα, η «αβεβαιότητα» που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στην Ελλάδα:

Είτε αν έρχεται από τα πάνω ή από τα κάτω [οι πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο»] μου δημιουργεί μεγάλη ανασφάλεια για το μέλλον. Που θα πάω να ζήσω; Αν εγώ θέλω να κάνω δικό μου παιδάκι; Ας πούμε στην παρέα μου έχουμε αρχίσει συζητήσεις αν γίνεται εδώ και σε τι πλαίσια θα γίνει; Πάμε σε άλλη χώρα; Ποιά χώρα θα είναι αυτή; [...] Δημιουργεί τεράστια αβεβαιότητα σε σχέση με τι επιλογές έχεις. Εμένα με αγχώνει ότι επειδή έχουμε δύο, τρεις νόμους εδώ δεν σημαίνει ότι θα τους έχουμε και αύριο.

⁴⁶ Στην Ελλάδα (και σε άλλες χώρες) δεν είναι σπάνιο να μετονομάζονται Υπουργεία και Γενικές Γραμματείες μετά τις εκλογές, προκειμένου να ανταποκρίνονται στην ιδεολογία του νέου κυβερνώντος κόμματος, όπως συνέβει με τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων το 2019, όταν μετονομάστηκε από τη Νέα Δημοκρατία σε «Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων» και μεταφέρθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών στο Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Το 2023, μετά την επανεκλογή της Νέας Δημοκρατίας για δεύτερη κυβερνητική θητεία, δημιουργήθηκε το νέο Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, στο οποίο εντάχθηκε η «Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» (χωρίς αναφορά στο «φύλο»).

⁴⁷ Αναφέρεται στη «Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Στεγαστικής Πολιτικής», η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας (Σ.τ.Μ.).

Και έχουμε παραδείγματα και με τρομάζει αυτο. Με πιέζει και με θυμώνει το γεγονός ότι πρέπει μόνιμα να είμαστε ακτιβιστές, θέλουμε δεν θέλουμε. [...] Και κοστιζει η επιλογή να μην πεις τίποτα. Μου δημιουργεί πολύ θυμό αυτό το κομμάτι.

Αυτό που αναδύεται από τα δεδομένα είναι πως η μετανάστευση προβάλλει ως ένας τρόπος αντιμετώπισης αποπνικτικών, καταπιεστικών και απάνθρωπων συνθηκών, που στοχεύουν ιδιαίτερα στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα και στις ετεροφυλόφιλες γυναίκες. Επιπλέον, όπως είδαμε παραπάνω, κάποια συμμετέχοντα πρόσωπα χρειάστηκε να φύγουν από τη χώρα λόγω επιθέσεων «ενάντια-στο-φύλο».

9. Η ορατότητα (ιδιαίτερα η κούηρ και η τρανς ορατότητα) αντιμετωπίζεται με αμφιθυμία από τα συμμετέχοντα πρόσωπα

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων αντιμετωπίζει την ορατότητα ως μια μορφή αντίστασης, και μερικές φορές ταυτίζουν την ορατότητα με την αντίσταση. Αλλά, ταυτόχρονα, η ορατότητα αντιμετωπίζεται σαν ένα ρίσκο που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την προσωπική ασφάλεια, ιδιαίτερα στον δημόσιο χώρο, στην οικογένεια, ή στα καμπς.

Η ορατότητα αντιλαμβάνεται σαν κάτι ουτοπικό, που ακόμη έρχεται, που θα φτάσουμε. Ο δημόσιος λόγος φαίνεται να δίνει αρνητική «ορατότητα» στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, τα αντικειμενοποιεί και τα απανθρωποποιεί (όπως με συζητήσεις σχετικά με τα δικαιώματα μας ή την ύπαρξη μας), και γίνεται όλο και πιο εχθρικός. Για παράδειγμα, ο Χάρρυ είπε ότι οι τέρφικες ρητορικές έχουν «σαφέστατα» ενισχυθεί με την αύξηση της τρανς ορατότητας, «γιατί έτσι περισσότερος κόσμος έμαθε ότι υπάρχουνε άτομα σαν εμένα».

Αρκετά συμμετέχοντα πρόσωπα ανέφεραν πως **στις συζητήσεις στο κοινοβούλιο ανταλλάχθηκαν διαστρεβλωμένες εικόνες των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων**. Οι κοινοβουλευτικοί και μιντιακοί λόγοι σχετικά με την προτεινόμενη νομοθεσία, που θα επανόρθωνε διαρθρωτικές και θεσμικές διακρίσεις, βιώθηκε από τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα ως **αντικειμενοποιητική και απανθρωποποιητική**. Όσον αφορά τη συζήτηση σχετικά με την ισότητα στο γάμο, ο Χάρρυ παρατήρησε πως τα μέλη του κοινοβουλίου λέγανε «ισχυρισμούς που δεν ισχύουν, λέξεις που δεν θα έπρεπε καν να αναφέρονται στη βουλή». Αυτή η απανθρωποποιητική ορατότητα έκανε αρκετά συμμετέχοντα να παρακολουθήσουν ελάχιστα ή και καθόλου τη σχετική δημόσια συζήτηση προκειμένου να αποφύγουν την έκθεση σε βία και ρητορική μίσους:

GRCINT05: Για να είμαι φουλ ειλικρινής τα αποφεύγω και δεν ενημερώνομαι, γιατί δε θα ήμουν καλά, οπότε [γέλιο] [...] με τρομάζει το να μαθαίνω πόσο μίσος υπάρχει στον κόσμο [...] Όλο αυτό το ντιμπέιτ που είχε γίνει με το γάμο, πολύ συνειδητά δεν παρακολούθησα τίποτα, γιατί ήξερα ότι αν το παρακολουθήσω απλά θα ακούω πάρα πολύ βίαια πράγματα κάθε μέρα.

Το να είσαι «ορατό» ως ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο θεωρήθηκε ιδιαίτερα επικίνδυνο από τα συμμετέχοντα πρόσωπα που αναγκάζονταν να ζήσουν σε Κλειστά Ελεγχόμενα Κέντρα ενώ αιτούνταν άσυλο. Όπως εξήγησε η Μαρσελίν, η οποία είναι τρανς γυναίκα:

Υπάρχουν πολλές διακρίσεις αν κάποιος ξέρει πως είσαι γκέι. Στο καμπ, επίσης, προσποιείσαι. Κρύβεις την ταυτότητά σου. Επίσης, στη Μ., που είναι μικρή πόλη, είναι πολύ κρυφό, δεν μπορείς να ανοιχτείς. Είναι πάντα... Για μένα, δεν είναι το ίδιο όπως όταν ήμουν στην Αϊτή, είναι πιο ανοιχτά εδώ. [...] Δεν υπάρχει προστασία για γκέι άτομα στο καμπ.

Μια λεσβία συμμετέχουσα μας είπε ότι στο καμπ χρησιμοποιεί την ίδια στρατηγική που εφαρμόζε και στη χώρα καταγωγής, δηλαδή να «παραμένει μέσα» (ή αλλιώς να «παραμένει στη ντουλάπα») για να αποφύγει τις διακρίσεις και τη βία:

GRCFG3.4: Χρησιμοποιώ αυτή τη στρατηγική εδώ, μέχρι να ξέρω πως η Ελλάδα είναι ασφαλής για μένα, ίσως μέχρι να περάσω δύο ή τρία χρόνια, μέχρι να καταλάβω την Ελλάδα, να ξέρω αν αυτό το μέρος δεν είναι όπως αυτό απ' όπου ήρθα. Δεν θέλω να καταρρεύσω όπως και τότε. [...] Αν είσαι, ας πούμε, γκέι ή λεσβία, και νιώθεις άνετα να κάνεις come out, θα πρέπει να περιμένεις διακρίσεις επειδή δεν θα σε αποδεχτούν όλοι, αλλά αν θέλεις να μείνεις μέσα, θα μείνεις μέσα και αυτό θα σε βοηθήσει αν δεν είσαι αρκετά δυνατή για να κάνεις come out, να αφήσεις όλο τον κόσμο να μάθει πως είσαι αυτός ο άνθρωπος.

Η συμμετέχουσα με τον κωδικό GRCFG2.3, μια λεσβία με ελληνική υπηκοότητα που ζει σε μια πόλη στην Κρήτη, χρησιμοποιεί την αντίθετη τακτική στην καθημερινότητά της. Μας εξήγησε πως το **να είναι ορατή ως μια οικογένεια με δύο λεσβίες μητέρες την ενδυναμώνει όταν αντιμετωπίζει ετεροκανονικότητα και ομοφοβία:**

Είπαμε «είμαστε οι μαμάδες του παιδιού» και μας είπαν «α, είστε μαμάδες παιδιών». «Οχι, είμαστε οι μαμάδες ενός παιδιού [...] υπάρχουν και αυτές οι οικογένειες». Το να επιλέγεις να μην κρύβεσαι σε ενδυναμώνει, αν στέκεσαι δυνατά μπροστά του δεν του αφήνεις περιθώριο να σε συζητήσει. Σαν να στέκεσαι μπροστά στον άλλο με το σώμα σου και να λες «είμαι εδώ». Οπότε σίγουρα είναι αντίσταση αυτό το πράγμα.

Σχετικά με τη σημασία της ορατότητας, αρκετά συμμετέχοντα πρόσωπα εξέφρασαν την επιθυμία τους αυτή ή έρευνα να συνεισφέρει στην ενδυνάμωση της ορατότητας των περιθωριοποιημένων ομάδων που βρίσκονται στο στόχαστρο και αντιστέκονται στις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο».

10. Τα συμμετέχοντα πρόσωπα τόνισαν τη σημασία της αντίστασης, της κοινότητας, της αλληλεγγύης, ή/και τη δημιουργία μιας «φούσκας» ή «οικογένεια επιλογής», ιδιαίτερα όταν αντιμετωπίζουν επιθέσεις «ενάντια-στο-φύλο» ή εχθρικά θεσμικά πλαίσια

Μέσα σε ένα εχθρικό περιβάλλον, και όταν αντιμετωπίζουν επιθέσεις, τα συμμετέχοντα πρόσωπα συχνά αναφέρθηκαν σε χώρους αντίστασης, σε κοινότητες, σε σχέσεις που τους δίνουν τη δύναμη να αντέξουν και να αντισταθούν.

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα περιέγραψαν τις διαρθρωτικές διακρίσεις, την καταπίεση, τη βία, και τις επιθέσεις «ενάντια-στο-φύλο» μέσα από **την οπτική της αντίστασης**. Η Ελένη έδωσε έμφαση στη σημασία του να σπάσει η απομόνωση και να υπάρξει συλλογική αντίσταση:

Πιστεύω ότι σε αυτές τις συνθήκες —που είναι τόσο ασφυκτικές— χρειάζεται να σκεφτόμαστε ότι η πορεία είναι από την απομόνωση στη συλλογικότητα. Πολλές από εμάς τρώμε ασφυκτική απομόνωση μέσα στους θεσμούς, έξω από τους θεσμούς [...] ίσως η απάντηση σε αυτό είναι να ξαναβρούμε τα joys of killjoy feminism [τις χαρές του φεμινισμού της χαλάστρας], αλλά μαζί, και να σκεφτούμε ότι δεν υπάρχει ευαλωτότητα χωρίς αντίσταση, γιατί αλλιώς δεν παλεύεται κιόλας.

Όσο και αν τα συμμετέχοντα πρόσωπα μοιράστηκαν εμπειρίες διακρίσεων, βίας, και επιθέσεων, **τόνισαν τη δική τους εμπρόθετη δράση**. Όπως είπε η Κασσάνδρα:

Δε μου αρέσει κιόλας να μιλάω συνέχεια για τα αρνητικά [...] τι έχω εγώ να φέρω μέσα σε αυτό, πιο μεταμορφωμένο λόγο, και πιο ενδυναμωτικό, αυτό θα με ενδιέφερε παραπάνω, τύπου πιο motivational talk [ενθαρρυντικό λόγο]. [...] Γιατί να μείνω μόνο σε αυτό που θέλουν να ακούσουν [...] κι ίσως αν εγώ έμενα σε αυτό να μου ανοίξουν και άλλες πόρτες, αλλά θα είναι στοχοποιημένες στο θύμα, κι εγώ καθόλου δεν είμαι εκεί [...] Είπα το story, το καταλάβαμε, είπα τις δυσκολίες, το καταλάβαμε, τι έχω να πω μέσα από αυτό, πως το βιώνω, πιο δημιουργικά [...] Αυτή είναι η πραγματική αντίσταση μου.

Το διακύβευμα της αντίστασης είναι προσωπικό για τα άτομα που βιώνουν επιθέσεις, σε αντίθεση με τους δράστες των επιθέσεων. Η Αλεξάνδρα σημείωσε:

Εμείς κάνουμε ακτιβισμό για ταυτότητες που έχουμε. Αλλά ο άλλος βγάζει το μίσος του σε ταυτότητες που δεν έχει. Έχει άλλη βαρύτητα να προσπαθείς για κάτι που έχει να κάνει άμεσα με εσένα, οπότε και οι ήττες που τρως και οι σφαλιάρες που τρως είναι βαριές. Είναι προσωπικές. Επίσης δεν βοηθάει και στην οριοθέτηση γιατί για αυτό το λόγο δίνουμε το παραπάνω καμιά φορά. Για την τάδε ταυτότητα που έχω θέλω να έχω τα δικαιώματά μου και αυτό το κάνει δύσκολο να βάλεις όρια και τις ήττες βαριές.

Η αντίσταση στην καταπίεση αντιμετωπίστηκε με όρους συλλογικότητας: τα συμμετέχοντα πρόσωπα περιέγραψαν πως έχουν τόσο υποστηριχθεί, όσο και υποστηρίζει, άλλα άτομα σε αυτοοργανωμένες ομάδες ή συλλογικότητες, και οι συναισθηματικοί δεσμοί με άλλα μέλη ήταν αυτό που τους έδωσε τη δύναμη να συνεχίσουν να αντιστέκονται.

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα μας είπαν πως βρίσκονται κοντά σε φιλικά πρόσωπα, στην οικογένεια επιλογής (chosen family),⁴⁸ και στη «φούσκα» τους. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα **άτομα που έχουν δεχτεί απόρριψη από την οικογένεια τους**. GRCINT09: «Δεν έχω πλέον οικογένεια, αλλά έχω μια οικογένεια που έχω φτιάξει εγώ, με ανθρώπους που, ξέρεις, θεωρώ οικογένεια τους ανθρώπους που έχω επιλέξει να έχω στη ζωή μου. [...] Είμαι κι εγώ λίγο στη δική μου φούσκα με ατομάκια τα οποία νιώθω η εαυτή μου, safe, κομπλέ.» Η Μαρσελίν, που έχει δεχτεί απόρριψη από την οικογένεια της, αναγνώρισε τις φίλες/ους/α που έκανε μέσω της συλλογικότητας που συμμετέχει ως το βασικό υποστηρικτικό της δίκτυο: «κάθε μέρα λέω, οι άνθρωποι σε αυτή τη ΛΟΑΤ ομάδα είναι η οικογένεια μου.»

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα μίλησαν για τις ταυτότητες τους με περηφάνια, όπως έκανε η Binfish: «Είμαι λεσβία και είμαι περήφανη να είμαι λεσβία, ναι. Επειδή μετά από όλα όσα έχω περάσει στη ζωή μου, ακόμη έχω το κουράγιο να είμαι λεσβία, και είμαι περήφανη να είμαι λεσβία.» Όπως το έθεσε εύστοχα ένα άλλο συμμετέχον πρόσωπο (GRCINT05): «Πως αντιστέκομαι, εμ... με το να υπάρχω; [γέλιο].»

⁴⁸ Περιγραφικά «οικογένειες που διάλεξαν [τα ίδια τα άτομα που τις απαρτίζουν]», ο όρος «chosen family» αναφέρεται στη δημιουργία συγγενειών, κατά κανόνα χωρίς νομική αναγνώριση, μεταξύ ατόμων που δεν έχουν (απαραίτητα) βιολογικούς δεσμούς, όπου τα άτομα βρίσκουν την αλληλοϋποστήριξη και την αγάπη που υποτίθεται ότι χαρακτηρίζει τις βιολογικές οικογένειες αλλά συχνά στερείται από ΛΟΑΤΚΙ+ μέλη τους. (Σ.τ.Μ.)

Συμπεράσματα

Αυτή η έκθεση για την μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας βασίζεται σε όσα μας είπαν **27 άτομα**. Περιέγραψαν τα αποτελέσματα των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο» στις ζωές τους, καθώς και το πως αντιστέκονται. Τα ευρήματα που παρουσιάστηκαν σε αυτή την έκθεση αντλούνται από τα λεγόμενα τους και **επιθυμούμε να ενισχύσουμε τις φωνές τους**. Είμαστε ευγνώμονα σε όλα τα πρόσωπα που μοιράστηκαν τις εμπειρίες τους για τους σκοπούς αυτής της έρευνας.

Πρακτικά όλα τα συμμετέχοντα πρόσωπα έχουν βιώσει λεκτικές ή/και σωματικές επιθέσεις, από υβριστικά σχόλια μέχρι βίαιες επιθέσεις. Οι διαδικτυακές επιθέσεις και τα μηνύματα μίσους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λόγω των ταυτοτήτων, των πολιτικών απόψεων, ή/και των δραστηριοτήτων των ατόμων, ήταν πρακτικά καθολική εμπειρία για τα συμμετέχοντα πρόσωπα. Όμως κάποια από αυτά έχουν βιώσει επίσης οργανωμένες επιθέσεις, που σε ορισμένες περιπτώσεις περιλαμβάνουν πολιτικά πρόσωπα. Στα συμμετέχοντα πρόσωπα περιλαμβάνονται επιζώντα βίας, ή άτομα που βρίσκονται σε κοινότητες ή έχουν σχέσεις με επιζώντα βίας.

Τα συμμετέχοντα πρόσωπα τόνισαν πως **οι διακρίσεις εις βάρος των τρανς ατόμων έχουν θεσμικό και διαρθρωτικό χαρακτήρα στην Ελλάδα**. Αν και οι νόμοι που ψηφίστηκαν σχετικά με τη Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου (Ν. 4491/2017) και, πιο πρόσφατα, η προστασία των τρανς ατόμων από τις διακρίσεις στην εκπαίδευση, την υγεία, και τη στέγαση (2024), αναγνωρίζονται ως θετικές εξελίξεις, τα τρανς συμμετέχοντα ανέφεραν πως οι διακρίσεις εις βάρος τους είναι διάχυτες στην εκπαίδευση, στα πανεπιστήμια, στις δημόσιες υπηρεσίες, στο δημόσιο χώρο, στους χώρους εργασίας, και στην οικογένεια. Η Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου δεν είναι διαθέσιμη για τα μη δυαδικά (non-binary) άτομα και δεν υπάρχει μια σαφής διαδικασία που να είναι προσβάσιμη από τρανς προσφύγισες/ες/α, ακόμη και όταν τους έχει δοθεί άσυλο στη βάση ότι διώκονται λόγω της τρανς ταυτότητας τους.

Όταν ζητήθηκε από τα συμμετέχοντα να ορίσουν τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» —ένας όρος που δεν χρησιμοποιείται συχνά στα ελληνικά— υπέδειξαν **την άκρα δεξιά, την εναλλακτική δεξιά (alt-right), και την παρούσα κυβέρνηση** ως πηγές των πολιτικών και ρητορικών «ενάντια-στο-φύλο». Οι σις στρέιτ άνδρες αναγνωρίστηκαν ως η κινητήρια δύναμη των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο», καθώς έχουν όφελος από αυτές, συσσωρεύοντας προνόμια και πεποιθήσεις ανωτερότητας. Αναφέρθηκε επίσης η σύνδεση της πατριαρχίας με τη θρησκεία, και ειδικότερα του Ορθόδοξου Χριστιανισμού, του Ισλαμισμού, και του Καθολικισμού. Ωστόσο, τα συμμετέχοντα πρόσωπα επισήμαναν ότι **πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» αναπαράγονται επίσης από την αριστερά και κάποιους φεμινισμούς**. Πράγματι, οι φορείς «ενάντια-στο-φύλο» δεν επιτίθενται σε όλους τους φεμινισμούς με τους ίδιους τρόπους, καθώς κάποιοι φεμινισμοί (ανα)παράγουν αντιλήψεις «ενάντια-στο-φύλο»: βιολογική και πολιτισμική ουσιοκρατία, αποκλεισμός των τρανς ατόμων και των λεσβιών, ρατσισμός και ξενοφοβία. Αρκετά συμμετέχοντα πρόσωπα ανέφεραν πως ο «ριζοσπαστικός φεμινισμός που αποκλείει τα τρανς άτομα» (ή τερφισμός) είναι μια σαφής, αν συχνά συσκοτισμένη, πτυχή των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο».

Η μετανάστευση αντιμετωπίζεται ως μια (προσωπική) λύση αντιμετώπισης των αρνητικών επιπτώσεων των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο», τόσο για άτομα που μεταναστεύουν από την Ελλάδα, όσο και για άτομα που αιτούνται άσυλο στην Ελλάδα. Ιδιαίτερα για τα άτομα που αυτοπροσδιορίζονται ως κουήρ, μη δυαδικά (non-binary), ή/και τρανς, η μετανάστευση προβάλλει σαν μια λύση στην θεσμική ομοφοβία και τρανσφοβία, καθώς συνδέεται με την ανεργία και τις μειωμένες ευκαιρίες που αντιμετωπίζουν λόγω των θεσμικών διακρίσεων. **Κάποια συμμετέχοντα πρόσωπα έπρεπε να φύγουν από τη χώρα αφότου**

αντιμετώπισαν οργανωμένες επιθέσεις «ενάντια-στο-φύλο». Ταυτόχρονα, άλλα άτομα αιτούνται άσυλο στην Ελλάδα στη βάση ότι δέχονται διώξεις λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας και της έκφρασης φύλου, ή των σεξουαλικών χαρακτηριστικών τους (SOGIESC). Αυτά τα άτομα φεύγουν από τις χώρες καταγωγής τους λόγω ακραίας ομοφοβικής, τρανσφοβικής και μισογυνικής βίας αλλά, αντί να βρουν ασφάλεια, **οι μεταναστευτικές και συνοριακές πολιτικές της Ελλάδας και της ΕΕ τα εκθέτουν σε παρατεταμένο κίνδυνο ως ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα** στις συνθήκες υποχρεωτικής διαμονής σε καμ্পς καθώς περιμένουν τις αποφάσεις ασύλου.

Η ορατότητα (ιδιαίτερα η κουήρ και η τρανς ορατότητα) αντιμετωπίζεται με αμφιθυμία από τα συμμετέχοντα πρόσωπα. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων αντιμετωπίζει την **ορατότητα ως μια μορφή αντίστασης**: μερικές φορές ταυτίζουν την ορατότητα με την αντίσταση. Αλλά **η ορατότητα αντιμετωπίζεται επίσης σαν ένα ρίσκο που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την προσωπική ασφάλεια**, ιδιαίτερα στο δημόσιο χώρο, στην οικογένεια, ή στα καμ্পς. Η ορατότητα αντιμετωπίζεται σαν κάτι ουτοπικό, που έρχεται, που θα φτάσουμε. **Ο δημόσιος λόγος φαίνεται να δίνει αρνητική «ορατότητα» στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα** (όπως με **συζητήσεις σχετικά με τα δικαιώματά μας ή την ύπαρξή μας**), και γίνεται όλο και πιο εχθρικός.

Μέσα σε αυτό το εχθρικό περιβάλλον, τα συμμετέχοντα πρόσωπα τόνισαν τη σημασία της αντίστασης, της κοινότητας, της αλληλεγγύης, ή/και τη δημιουργία μιας “φούσκας” ή “chosen family”, ιδιαίτερα όταν αντιμετωπίζουν επιθέσεις «ενάντια-στο-φύλο» ή εχθρικά θεσμικά πλαίσια. Όμως η αντίσταση υπονομεύεται από τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο», και ιδιαίτερα από τις μορφές της που εκφράζονται στην αριστερά ή εντός υποτιθέμενα «προοδευτικών» ή «ριζοσπαστικών» κοινωνικών κινημάτων, περιλαμβανομένων κάποιων φεμινιστικών. Τα συμμετέχοντα πρόσωπα περιέγραψαν συναισθήματα απομόνωσης, παγίδευσης, ασφυξίας, εξάντλησης και εξουθένωσης (burnout) και αντιμετωπίζουν «διαθεματική αποδυνάμωση» (intersectional disempowerment) σε μια συνθήκη όπου πολλαπλασιάζονται τα «πεδία μάχης», καθώς τα μη διαθεματικά κινήματα δεν καταφέρνουν να αντιμετωπίσουν όλες τις πτυχές των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο».

Η μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας είναι, απ’ όσο γνωρίζουμε, η πρώτη συστηματική απόπειρα σε αυτό το πλαίσιο που εξετάζει το πως τα άτομα που στοχοποιούνται από τις πολιτικές «ενάντια-στο-φύλο» βιώνουν τις επιδράσεις της και πως αντιστέκονται. Ως τέτοια, χρειάζεται να ακολουθήσει περαιτέρω έρευνα για να ενισχυθούν διάφορες φωνές που βρίσκονται στο περιθώριο του δημοσίου λόγου. Για παράδειγμα, χρειάζεται έρευνα που να επικεντρώνεται στις εμπειρίες των Ρομά και των ίντερσεξ ατόμων, δυο κατηγορίες που είναι πιθανότατα κεντρικοί στόχοι των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο» στην Ελλάδα (και αλλού). Περαιτέρω έρευνα χρειάζεται ακόμη για να διαφωτίσει τη σύνδεση μεταξύ της καταπίεσης των ανάπηρων ατόμων και των ευγονικών διαστάσεων των πολιτικών «ενάντια-στο-φύλο». Καθώς αυτή η μελέτη εστίασε μόνο στις εμπειρίες των ενηλίκων (18+), η μελλοντική έρευνα θα μπορούσε επίσης να εξετάσει το πως τα παιδιά και τα νέα άτομα βιώνουν την επίδραση των πολιτικών και των λόγων «ενάντια-στο-φύλο», κάτι που φαίνεται ιδιαίτερα σημαντικό καθώς οι ρητορικές «ενάντια-στο-φύλο» συχνά επικαλούνται τη φιγούρα «του παιδιού» για να αποκτήσουν δυναμική και μαζική υποστήριξη.

Προφίλ των συμμετεχόντων προσώπων

Πίνακας 5: Προφίλ των συμμετεχόντων στην Ελλάδα

Αν και δόθηκε ένα προαιρετικό έντυπο δημογραφικών χαρακτηριστικών στα συμμετέχοντα πρόσωπα στο πλαίσιο της έρευνας, η πλειονότητα (19) των συμμετεχόντων της μελέτης περίπτωσης της Ελλάδα επέλεξε να μην το συμπληρώσει· μόνο 8 άτομα το έκαναν. Συνεπώς, το παρακάτω προφίλ βασίζεται σε έναν συνδυασμό εθελοντικών δημογραφικών πληροφοριών με τον αυτοπροσδιορισμό των ατόμων κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων και των ομάδων εστιασμένης συζήτησης.

Προφίλ	Αριθμός απαντήσεων	Απαντήσεις
Ηλικία	8	Η ηλικία των συμμετεχόντων κυμαίνεται από λίγο πάνω από 20 ετών μέχρι πάνω από 70. Οι ηλικίες των ατόμων που απάντησαν στο έντυπο δημογραφικών χαρακτηριστικών έχουν ως εξής: 1 - 33 ετών 1 - 34 ετών 2 - 35-49 ετών 1 - 40 ετών 1 - 41,5 ετών 1 - 44 ετών 1 - 57 ετών
Ταυτότητα φύλου	27	Τα περισσότερα συμμετέχοντα πρόσωπα αυτοπροσδιορίζονται ως τις γυναίκες (13)· τέσσερα είναι τρανς γυναίκες· τέσσερα είναι μη δυαδικά (non-binary)· δύο είναι τρανς άνδρες· ένα είναι στις άνδρας· δύο τοποθετούνται στο κουήρ· και ένα δεν προσδιόρισε το φύλο του.
Σεξουαλικός προσανατολισμός	27	Πολλά από τα συμμετέχοντα πρόσωπα είναι λεσβίες, ενώ κάποια αυτοπροσδιορίζονται ως πανσέξουαλ, αμφί, ή στρέιτ. Άλλα συμμετέχοντα δεν αναφέρθηκαν στον σεξουαλικό τους προσανατολισμό ούτε στο έντυπο ούτε κατά τη διάρκεια της συζήτησης.
Χώρα καταγωγής	27	Τα συμμετέχοντα προσδιορίζουν την καταγωγή τους από την Ελλάδα, τη Μικρά Ασία, το Κουρδιστάν, την Τουρκία, τη Συρία, την Παλαιστίνη, τη Βόρεια Αφρική, την Αλβανία, τη Σιέρα Λεόνε, την Αϊτή, και τη Δυτική Ευρώπη.
Χώρα κατοικίας/ νομικό καθεστώς παραμονής	27	Τα περισσότερα συμμετέχοντα πρόσωπα είναι Έλληνες πολίτες που ζουν στην Ελλάδα. Αρκετά από αυτά έχουν ιστορικό μετανάστευσης· κάποια μετανάστευσαν από την Ελλάδα, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της κρίσης (2009-2018)· άλλα μετανάστευσαν ή ζήτησαν άσυλο στην Ελλάδα και αναγνωρίζονται ως πρόσφυγα, αιτούντα άσυλο, ή μεταναστά, με κάποια να έχουν αποκτήσει ελληνική υπηκοότητα και άλλα να έχουν επισφαλές καθεστώς παραμονής.
Εθνικότητα/	27	Οι εθνικότητες των συμμετεχόντων προσώπων περιλαμβάνουν

φυλετική ταυτότητα		την Ελληνική, την Αλβανική, την Αραβική, τη Σιέρα Λεονική, την Αϊτιανή, την Κουρδική, την Παλαιστινιακή-Συριακή, και ένα άτομο συμπλήρωσε «λευκή».
Εθνική ταυτότητα	8	Ανάμεσα στα οκτώ άτομα που συμπλήρωσαν το έντυπο δημογραφικών χαρακτηριστικών, έξι έγραψαν «ελληνική» και δύο «καμία».
Εκπαιδευτικό επίπεδο	8	Ανάμεσα στα οκτώ άτομα που συμπλήρωσαν το έντυπο δημογραφικών χαρακτηριστικών, ένα δήλωσε απόφοιτο μέσης εκπαίδευσης, ένα πως έχει σπουδές σε πανεπιστήμιο χωρίς να πάρει πτυχίο, δύο πως έχουν πτυχίο πανεπιστημίου, δύο πως έχουν μεταπτυχιακό, και δύο πως έχουν διδακτορικό.
Θρήσκευμα	8	Ανάμεσα στα οκτώ άτομα που συμπλήρωσαν το έντυπο δημογραφικών χαρακτηριστικών, επτά απάντησαν πως δεν έχουν κανένα θρήσκευμα και ένα πως είναι αγνωστικιστικό.
Κοινωνική τάξη	8	Ανάμεσα στα οκτώ άτομα που συμπλήρωσαν το έντυπο δημογραφικών χαρακτηριστικών, δύο απάντησαν πως ανήκουν στην «εργατική τάξη», ένα στην «κατώτερη τάξη», ένα στη «μεσαία-κατώτερη τάξη», ένα πως είναι «επιφαλές, παλιότερα στην κατώτερη-μεσαία τάξη», ένα απάντησε «επιφαλές», και δύο άφησαν το πεδίο κενό.
Τόπος κατοικίας	27	Η πλειονότητα των συμμετεχόντων (15 άτομα) ζει στην Αθήνα (πληθυσμός 3.100.000)· τέσσερα ζουν σε μια μικρή πόλη της Κρήτης (πληθυσμός 179.302)· τέσσερα ζουν στη Λέσβο, και ειδικότερα στην Κλειστή Ελεγχόμενη Δομή του Καρά Τεπέ· δύο ζουν μεταξύ Βερολίνου και Αθήνας· ένα μεταξύ Νέας Υόρκης και Αθήνας· και ένα μεταξύ Αθήνας και Πορτογαλίας.
Αναπηρία	27	Τρία άτομα έχουν κάποια αναπηρία.
Γονεϊκότητα	27	Πέντε συμμετέχουσες είναι μητέρες, συμπεριλαμβανομένων μονογονεϊκών μητέρων, τρανς μητέρων και λεσβιών μητέρων..
Επάγγελμα	27	Τα επαγγέλματα των συμμετεχόντων προσώπων περιλαμβάνουν: εικαστικό καλλιτέχνη, δάσκαλο, ερευνητή, ακαδημαϊκό, νοσοκόμα, γιατρό, δημοσιογράφο, μουσικό, ηθοποιό, μάγειρα, σεξεργάτρια, σεναριογράφο, φοιτητό. Δύο άτομα έχουν υπάρξει υποψήφια σε εκλογές.